

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

NOU 1987: 6

NOU

**Norges offentlige utredninger
1987**

Seriens redaksjon:

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

1. Tsjernobyl-ulykken.
Sosialdepartementet
2. Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk.
Miljøverndepartementet
3. Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsopp-
gaver og organisasjon.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
4. Standardisert erstatning til barn.
Justis- og politidepartementet
5. Nytt økonomisk styringssystem for Norges
Statsbaner.
Samferdselsdepartementet
6. Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene
1987.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1987: 6

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

RAPPORT NR. 2, 1986

fra

Det tekniske beregningsutvalg
for inntektsoppgjørene

Avgitt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet
Oslo, 19. desember 1986

UNIVERSITETSFORLAGET A/S

OSLO — BERGEN — STAVANGER — TROMSØ

For the purpose of the present work
the following definitions have been adopted

General Principles of the Norwegian Constitution

The present work is a translation of the
Norwegian Constitution of 1814
as amended to 1994
and is published by the
Norwegian Ministry of Justice
in cooperation with the
Norwegian Legal Research Institute

ISSN 0333-2306
ISBN 82-00-71057-2

FELLESTRYKK A.S. - OSLO 1987

Forord

Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene ble 1. november 1985 gjenoppnevnt for perioden fram til utgangen av 1989. Den oppnevnte formannen, adm. dir. Arne Øien, ble i mai utnevnt som medlem av Regjeringen. Han ble derfor fritatt for formannsvervet.

Forskningssjef Svein Longva ble oppnevnt som ny formann for utvalget for perioden fram til sommeren 1988.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet ba i brev av 28. oktober i år Beregningsutvalget om å ta opp arbeidet foran inntektsoppgjørene neste år. Departementet så det som naturlig at utvalget fulgte vanlig opplegg med en foreløpig rapport i høst og en endelig rapport som legges fram ut på nyåret. Departementet pekte på at høstrapporten som tidligere burde gi oversikter over utviklingen i inntekter, priser, konkurranseevne m.v. Det ble videre sett som viktig at oversikten over lønnsutviklingen dekket flest mulige grupper og det ble ansett ønskelig at utviklingen i finansinntektene de senere år ble søkt belyst.

Utvalget legger her fram den foreløpige rapporten. Den har i hovedtrekk samme form som tidligere. Omleggingen av avsnittene om disponibel realinntekt og om konkurranseevne, som ble foretatt i utvalgets vår-rapport, er fulgt opp, og det er videre en viss utvidet dekning av lønnsutviklingen.

Utvalget vil ta opp arbeidet med den endelige rapporten over årsskiftet og regner med å legge den fram i løpet av mars måned neste år.

Oslo, 19. desember 1986

Svein Longva
formann

Juul Bjerke

Hallvard Borgenvik

Hans Haga

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

INNHold

	Side
Kap. 1. Inntektsutviklingen i 1986	5
1. Lønnsoppgjørene	5
2. Lønnsutvikling for grupper av lønnstakere	6
3. Lønnsoverhenget	12
4. Inntektsutviklingen i jordbruket	13
5. Inntekter i fiske	14
6. Utviklingen i disponibel realinntekt	15
Kap. 2. Prisutvikling og prispolitikk	19
1. Utviklingen i prisindeksene	19
2. Ajourført dekomponering av konsumprisindeksen i 1986	21
3. Prispolitikk	23
Kap. 3. Utvikling i norsk industris konkurranseevne	24
1. Om konkurransebegrepet	24
2. Kursutviklingen for norske kroner	25
3. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	26
Kap. 4. Konjunktursituasjonen	31
1. Verdensøkonomien	31
2. Norsk økonomi	34

KAPITTEL 1

Inntektsutviklingen i 1986

1. LØNNSOPPGJØRENE

I 1986 har det vært hovedoppgjør for de fleste lønnstakere. På de fleste tariffområder er det inngått to-årige avtaler med bestemmelse som gir adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1987.

I 1986 ble hovedoppgjøret i LO/N.A.F.-området for tredje gang på rad gjennomført forbundsvist. Oppgjøret ble innledet 6. mars mellom Norsk Jern og Metallarbeiderforbund og Mekaniske Verksteders Landsforening. Forhandlingene ble brutt samme dag og gikk til mekling. På en del andre områder ble det også startet forhandlinger umiddelbart etter at forhandlingene om verkstedsoverenskomsten var startet. Dette gjaldt bl.a. byggefagene, hotell- og restaurantvirksomheten, elektrokjemisk industri og tekstil- og bekledningsindustri. I en tidlig fase ble det også brudd mellom partene i disse forhandlingene. Mekling førte heller ikke fram og 8. april iverksatte N.A.F. en lockout som omfattet ca. 100 000 arbeidstakere i de ovennevnte områder.

Etter lockout i ca. 1 uke kom partene for disse områdene sammen igjen til ny mekling. Den 14. april forelå det anbefalte forslag til avtaler, unntatt for byggefagene som kom fram til en løsning noen dager senere og elektrokjemisk industri, hvor arbeidsgiverne ikke anbefalte forslaget før det ble sendt ut til uravstemming.

Etter at oppgjøret for disse såkalte frontfagene var i havn, ble det fortgang i revisjonen av de øvrige tariffavtaler innen LO/N.A.F.-området. Oppgjørene ble gjennomført uten bruk av kampmidler, bortsett fra en mindre streik innen gummivarefabrikkene. Det viste seg at de forskjellige punktene i avtalene for frontfagene også dannet et mønster for de øvrige tariffavtaler. Hovedpunktene i avtalene ble:

- et generelt tillegg varierende fra kr 1,— til kr 1,25
- arbeidstidsreduksjon med 2,5 timer til 37,5 timer pr. uke fra 1. januar 1987 for dag-

arbeidere og tilsvarende reduksjon for skiftarbeidere (2,4 t for helkontinuerlig arbeid). Reduksjonen gjennomføres med full lønnskompensasjon.

- endringer i minstelønnssetninger, normal-lønnssetninger, ansiennitetstillegg m.v.
- enkelte endringer i lavlønnsgarantiordningen.

I avtalene sies det at før arbeidstidsreduksjonen settes i verk, skal det forhandles på den enkelte bedrift om den praktiske gjennomføringen. Det sies også i avtalene at partene på den enkelte bedrift i forbindelse med arbeidstidsreduksjonen, skal bestrebe seg på å øke produktiviteten og at reduksjonen ikke skal medføre økt bemanning.

Lavlønnsordningen i hotell- og restaurantvirksomheten ble endret. Den nye ordningen innebærer at garantitillegget nå skal regnes ut på grunnlag av gjennomsnittslønnen i bransjen (inkl. servitører). Tidligere var ordningen knyttet til industriens gjennomsnitt. Garantitillegget fra 1. oktober slo etter den nye ordningen ut med gjennomsnittlig 134 øre pr. time.

Når det gjelder garantitillegget for de fleste lavlønnsfag, regnes dette fortsatt ut på grunnlag av gjennomsnittlig timelønn i industrien. Imidlertid ble det gjort noen endringer, bl.a. i tekstil- og bekledningsindustrien, slik at bedrifter med lavest gjennomsnittslønn får de høyeste tilleggene.

Garantitillegget for de fleste bransjer er regnet ut på grunnlag av lønnsstatistikk for N.A.F.-bedrifter for 2. kvartal 1986. Noen bransjer har avtalt tillegget på forhånd. For bransjer hvor garantitillegget gis fra 1. oktober og hvor tilleggene er knyttet til industrien, er utslaget i kvartalstatistikken 15 øre. Andre bransjer har inkorporert garantitillegg i våroppgjøret. I noen bransjer hvor lønnsreguleringer pr. 1. oktober på ulike måter er knyttet til bransjens eget gjennomsnitt (som f.eks. innenfor landtransport og møbelbransjen), er det ikke mulig å beregne utslagene før statistikk for 4. kvartal foreligger.

De tariffmessige tillegg våren 1986 svarer

til en gjennomsnittlig lønnsvekst på 2,3 pst. fra 1985 til 1986 for samtlige arbeidere i N.A.F.-bedrifter. Overhenget fra 1985 er beregnet til 3,3 pst.

Det er avtalt at Lavlønnsfondet skal avvikles over 6 år. Dette betyr pr. idag at arbeidstakertrekket på 35 øre (på 40 t/uke) kan fjernes etter 4 år. Etter 6 år er derfor refusjonsordningen med bakgrunn i lavlønns tillegg gitt i 1980 og 1981 avviklet. Lavlønns tillegg etter 1981 har vært dekket i sin helhet av bedriftene.

I privat sektor utenom LO/N.A.F.-området, har det vært få arbeidskonflikter utenom Nordsjøen, men mange av oppgjørene gikk til mekling før partene kom fram til avtaler.

I oppgjørene for ansatte på de faste installasjonene i Nordsjøen kom en ikke fram verken gjennom forhandlinger eller gjennom mekling. Den 6. april gikk Catering Ansattes Forbund til streik, mens Norsk Arbeidsgiverforening/Norsk Oljeindustri Arbeidsgiverforening gikk til lockout overfor Oljeborenes Forbund, Operatør Ansattes Forbund og Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 25. april for disse konfliktene. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 23. august. I alle overenskomster ble det generelle tillegget fastsatt til kr 3 100 pr. år fra 1. april. Tillegget er inklusive sokkelkompensasjon og feriepenger. Tillegget korresponderer med det tillegg som er gitt innen industrien på land, men likevel slik at det er tillagt sokkelkompensasjon på 47 prosent. Rikslønnsnemnda har i tillegg foretatt en del endringer vedrørende tariffavtalene for bore- og catering-virksomhet, slik at tekniske bestemmelser nå er blitt tilnærmet like med bestemmelsene innen operatørvirksomheten.

Fra 1. oktober er det etter organisasjonsmessige forhandlinger gitt tillegg på 6,2 pst. for operatørvirksomheten og kr 13 600 pr. år for bore- og cateringvirksomheten. Sistnevnte tillegg inkluderer sokkelkompensasjon og feriepenger. Videre blir arbeidstiden redusert med 2,4 t fra 36 t/uke til 33,6 t/uke fra 1. januar 1987.

Partene i statsoppgjøret kom heller ikke fram gjennom forhandlinger. Riksmeklingsmannen la 22. mai fram et forslag til avtale med en ramme på 8,35 pst. fra 1985 til 1986. Forslaget ble anbefalt av Statstjenestemannskartellet og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund — Seksjon Stat, mens det ble avvist av Akademikernes Fellesorganisasjon og Norsk Lærerlag. Disse to organisasjonene iverksatte en punktstreik fra 22. mai. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 6. juni. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 3. oktober. I kjennelsen ble det lagt til grunn samme ram-

me for årslønnsveksten som for de organisasjonene som hadde kommet fram gjennom forhandlinger/mekling. Virkningstidspunktet ble imidlertid satt til 1. juni.

I kommuneoppgjøret kom Norske Kommuners Sentralforbund på den ene side og Sammenslutningen av akademikerforeninger i kommunene (SAK) og Yrkesorganisasjonenes Forhandlingssammenslutning (YF) på den andre, fram gjennom mekling. Oppgjøret hadde samme ramme som i statsoppgjøret og inneholdt i hovedsak de samme komponenter. Meklingsforslaget ble forkastet av organisasjonene som inngår i Norsk Kommuneforbunds forhandlingsområde og disse gikk ut i konflikt fra 22. mai. Tvungen lønnsnemnd ble foreslått 6. juni. Partene kom imidlertid senere fram til et forlik, og Rikslønnsnemnda frafalt behandlingen av dette oppgjøret.

I kommunene har det lenge vært en del fristilte eller unormerte stillinger over om lag lønnstrinn 25. Dette utgjør ca. 5 000 personer (bl.a. rådmenn og etatsjefer). Lønnsstatistikken for kommuneansatte for 1986 vil kunne si noe om lønnsveksten for de unormerte stillingene fra 1985 til 1986. Statistikken vil imidlertid være påvirket av etterbetalinger av tillegg i 1985. Kommunestatistikken gir ikke tall for tidligere år.

I midten av juni kom staten v/Justisdepartementet, Norsk Politiforbund og Lensmanns-etatsens Landslag fram til en avtale med en ramme på ca. 9 ½ pst. På denne bakgrunn ble det gjenopptatt forhandlinger mellom Statstjenestemannskartellet, YS-S og staten. Disse forhandlingene resulterte i at rammen for justeringsoppgjøret 1.1.87 som var en del av tariffavtalen i vår, ble fastsatt til 1 pst. Kommuneansatte får også det samme tillegg fra 1.1.87.

2. LØNNSUTVIKLING FOR GRUPPER AV LØNNSTAKERE

I N.A.F.'s lønnsstatistikk for voksne arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet, var det en øking i den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg på 11,4 pst. fra 3. kvartal 1985 til 3. kvartal 1986, mens vekstraten i 3. kvartal året før var 6,5 pst. Vekstratene er justert for etterbetalinger i 3. kvartal 1984 og 1986. Etterbetalingene for 3. kvartal 1986 er foreløpig anslått til 1—1 ½ pst.

Tariff tilleggene etter våroppgjøret i 1986 slår i gjennomsnitt ut med 211 øre for voksne arbeidere. De gjennomsnittlige tariff tilleggene dekker over betydelige bransjeforskjeller. I tillegg kommer prosent tillegg ved over-

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

tid og skift samt garantitillegg pr. 1. oktober 1986. En del av tilleggene slår ut i en øking fra 2. kvartal til 3. kvartal som følge av at flere bransjer med høye tariff tillegg i vår oppgjøret har reguleringstidspunkter senere enn 1. april, f.eks. 1. mai eller 1. juni. For 1986 betyr denne effekten en del.

I perioden 3. kvartal 1985 til 3. kvartal 1986 utgjør tariff tilleggene 3,7 pst. (herav vår oppgjøret 3,4 pst. og garantitillegget pr. 1. oktober 1985 0,3 pst.). Lønns glidningen for arbeidere eksklusiv overtidstillegg har derfor på årsbasis nådd et nivå på over 7,7 pst, 1,7 prosent enhet høyere enn vekstraten for lønns glidningen ett år tidligere.

Lønns glidningen i 3. kvartal utgjør $\frac{2}{3}$ av den totale lønnsveksten for arbeidere, mens gjennomsnittet for de tre siste årene er ca. 80 pst.

Overtidsvolumet har steget relativt sterkt helt fra 1982. Andelen overtidstimer utgjorde i 2. og 3. kvartal i gjennomsnitt 4,7 pst. av antall arbeidete timer, mot rundt 3 pst. i begynnelsen av 1982. Veksten i bruken av overtiden synes å ha flatet ut i løpet av 1986.

Kvinneandelen har steget relativt sterkt helt fra 1984, særlig i industrien. Mens kvinneandelen økte sterkt i 2. kvartal 1986 var det ingen økt kvinneandel i 3. kvartal.

I *industrien* eksklusiv offshorevirksomhet var veksten i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget 11,1 pst. fra 3. kvartal 1985 til 3. kvartal 1986, mens tilsvarende vekstrate i 3. kvartal året før var 6,8 pst. Denne veksten er justert for etterbetalinger i endel bedrifter i 3. kvartal 1984 og 1986. Etterbetalingene for 3. kvartal er anslått til ca. 1 pst.

Tariff tillegg er beregnet til 3,6 pst. i perioden, slik at lønns glidningen (ekskl. overtidstillegget) er 7,5 pst.

I og med at lønns glidningen fortsatt utgjør den største delen av lønnsveksten, og det er stor usikkerhet omkring effekten av de lokale lønnsreguleringene for 4. kvartal 1986, samt etterbetalingene i 3. kvartal 1986, vil anslaget på årslønnsveksten være usikker. Ettersom konjunktur utviklingen har vært mer dempet mot slutten av året, mens 3. kvartal stallene viser en tendens til økt lønnsvekst, er det ikke av konjunkturmessige årsaker grunn til å regne med en sterkere lønns glidning i 4. kvartal enn i 3. kvartal målt fra tilsvarende kvartaler året før. I 1985 var det en kraftig øking i lønns glidningen mot slutten av året. Mangel på arbeidskraft og forventninger om pris øking kan ha bidratt til høy lønns glidning også i slutten av 1986.

På bakgrunn av timefortjenestene for de tre første kvartaler i 1986, anslås lønnsveksten

for industriarbeidere til å bli i overkant av 9,5 pst. fra 1985 til 1986.

I *bygge- og anleggsvirksomheten* steg den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg med 13,5 pst. fra 3. kvartal 1985 til 3. kvartal 1986. Etterbetalingen i 3. kvartal 1986 gjør at veksten blir noe lavere. Lønnsveksten har vært spesielt sterk innenfor anleggsbransjen i 1986.

Etter at det i 2. kvartal var en meget sterk lønnsvekst i anleggsbransjen som følge av bl.a. akkord og bonusforhold ved oppdrag for oljesektoren, har veksten dempet seg en del i 3. kvartal. Den sterke veksten i lønningene for bransjen generelt har sammenheng med økt aktivitet og mangel på arbeidskraft i bransjen. For noen år siden hadde man den motsatte tendens for anleggsvirksomheten. Byggevirksomheten har hatt en lønnsutvikling mer på linje med andre bransjer.

For *landtransport* som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v., viser statistikken en øking i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget på 10,8 pst. i gjennomsnitt i 2. og 3. kvartal fra tilsvarende kvartaler året før.

I *oljevirksomheten offshore* ialt som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industrien og bygge- og anleggsvirksomhet steg timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg med 5,3 pst. fra 3. kvartal 1985 til 3. kvartal 1986.

Den forholdsvis lave lønnsveksten har sin årsak i stor andel av nyansettelser på langt lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet i bransjen. Dessuten er som tidligere beskrevet gitt store tillegg fra 1. oktober som først kommer til uttrykk i statistikken for 4. kvartal.

For *funksjonærer* i industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 10,8 pst. for menn og 11,9 pst. for kvinner fra 1. september 1985 til 1. september 1986, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene.

Basert på faste vektor mellom menn og kvinner er det en gjennomsnittlig lønnsøkning på 11,1 pst. i perioden. Det har vært en relativ kraftig øking i kvinneandelen i stillinger med lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet, slik at lønnsøkningen for alle funksjonærer (både menn og kvinner) er 10,7 pst. i den samme tidsperiode. Økt kvinneandel betyr derfor isolert 0,4 prosentenheter i lønnsveksten.

Ut fra samme beregningsprinsipper som i

tidligere år, har Beregningsutvalget anslått årslønnsveksten fra 1985 til 1986 til 9,8 pst. for samtlige funksjonærer. For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst beregnet til 10,0 pst.

Funksjonærer utenfor industrien har en sterkere lønnsutvikling enn industrifunksjonærene. Industrifunksjonærene har en tilsvarende årslønnsvekst på 9,2 pst.

Alt i alt synes lønnsutviklingen fra 1985 til 1986 for arbeidere og funksjonærer å ha vært noenlunde parallell.

For de fleste andre lønnstakergrupper foreligger det ikke statistikk for 1986. Lønnsveksten er for en del grupper anslått på grunnlag av oppgaver over tariff tillegg i år og anslag for lønnsglidningen.

I *hoteller og restauranter* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 12,3 pst. for menn og 11,6 pst. for kvinner fra april 1985 til april 1986. For heltidsansatt prosentlønnet serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagfortjenesten med 12,1 pst. for voksne menn og 14,3 pst. for voksne kvinner fra perioden 1. november 1984—30. april 1985 til perioden 1. november 1985—30. april 1986.

Fra 1. april ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,25 pr. time. Dessuten ble minstelønnssetter hevet fra 1. april. Garantitillegget 1.10. 1986 beløp seg til 134 øre pr. time for alle unntatt prosentlønnet serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetningen. Det generelle tillegget, garantitillegget samt en del endringer i kveldstillegg, nattillegg og lørdags- og søndagstillegg, slår ut med vel 4 pst. i årslønnsveksten fra 1985 til 1986. I tillegg kommer overhenget fra 1985. Lønnsglidningen har tradisjonelt vært liten i denne bransjen.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 9,2 pst. for menn og 8,9 pst. for kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985. Fra 1. mai 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 6,9 pst. Utvalget antar at det generelle tillegget, overhenget fra 1985 og lønnsglidningen i 1986 vil gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på ca. 9 ½ pst.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,0 pst. for menn og 8,5 pst. for kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985. Fra 1. mai 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 7,2 pst. Sammen med overhenget fra 1985 og lønnsglidningen i 1986 antas dette å gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på ca. 8 pst.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,0 pst. både for menn

og kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985.

Fra 1. april 1986 ble det i tariffavtalen mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor gitt et generelt tillegg på kr 855 pr. måned. Tillegget antas å slå ut med en gjennomsnittlig lønnsøkning på 10,2 pst. fra 1. april. For varehandelen under ett ventes det generelle tillegget, overhenget fra 1985 og lønnsglidningen i 1986 å gi en total lønnsøkning fra 1985 til 1986 på ca. 11 pst.

I *utenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige hyren for voksne sjømenn med 5,8 pst. fra mars 1985 til mars 1986.

Blant sjøfolk ombord på *forsyningsskip* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten inklusive overtid og diverse andre tillegg med 2,9 pst. fra mars 1985 til mars 1986.

Fra 1. mai 1986 ble det gitt et tillegg på 4,0 pst. både i utenriksfart og på forsyningsskipene. Fra 1. november 1986 er det avtalt et generelt tillegg på 5,8 pst. I tillegg kommer tekniske endringer. Arbeidstiden blir redusert fra 1. august 1987.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 10,7 pst. fra november 1984 til november 1985.

Fra 1. april 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 100 øre pr. time og et lavlønns tillegg på kr 2,34 pr. time. Videre blir arbeidstiden redusert fra 38 til 35 ½ timer i uken fra 1.1.87.

Blant ansatte på *flyttbare borefartøyer og verkstedsplattformer* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten inklusive overtid og diverse tillegg med 11,6 pst. fra november 1984 til november 1985.

Fra 1. april 1986 ble det gitt et generelt tillegg på 5,1 pst. Arbeidstiden blir redusert fra 1.1.87.

For arbeidstakere i *statsforvaltningen* viser lønnsstatistikken at gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsverk økte med 7,3 pst. fra 1. oktober 1984—1. oktober 1985. Av justerings- og normeringsoppgjøret som ble gjennomført med virkning fra 1. mai 1985, er bare justeringsdelen på 0,2 pst. pr. dato med fullt ut. Normeringsdelen på 0,5 pst. pr. dato er kun delvis med.

Lønnsoppgjøret for statsansatte ga generelle tillegg som gjennomsnittlig utgjorde 4,85 pst. fra 1. mai 1986. Dessuten ble det gitt lønsmessige tiltak på 0,53 pst. pr. dato fra 1. mai. Fra 1. juli ble det gitt et lønnstrinns opprykk for samtlige. Dette utgjorde 4,2 pst. pr. dato. Til justeringer og normeringer ble det avsatt 0,5 pst. med virkning fra 1. sep-

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

tember 1986 (datotillegg). Det ble også avsatt 1,2 pst. til selektive tiltak med virkning fra 1. oktober 1986. Til sentrale justerings- og

normeringsforhandlinger ble det avsatt 1,0 pst. med virkning fra 1. januar 1987.

Komponentene i oppgjørsrammen er følgende (i pst.):

	Årslønns- vekst 1985/86	Tillegg pr. dato	Virknings- dato
Overheng fra 1985	1,90		
Bidrag fra antatt lønnsglidning	0,30		
Regulativendringer	3,23	4,85	1. 5.86
Lønnsmessige tiltak	0,35	0,53	1. 5.86
Et lønnstrinns opprykk	2,10	4,20	1. 7.86
Justeringer/normeringer	0,17	0,50	1. 9.86
Selektive tiltak	0,30	1,20	1.10.86
Justeringer/normeringer	0	1,00	1. 1.87
Økonomisk ramme ¹⁾	8,35	12,28	

¹⁾ I den økonomiske rammen over er det ikke tatt med merkostnadene som følge av en høyere ramme for oppgjøret i Justissektoren.

Den samlede lønnsøkning for statstilsatte fra 1985 til 1986 vil bli omlag 8,35 pst. når man regner med lønnsglidning på 0,3 pst. i samme tidsrom.

Årslønnsveksten vil variere mellom ulike grupper av tilsatte:

	Gj.snitt årslønn i 1986	Årslønns- vekst 1985—86 (pst.)
I Kontorassistent/ kontorfullmektig	113 563	8,8
II Fagarbeidere i Tele- verket og NSB	128 541	9,5
III Saksbehandlere ¹⁾	162 480	8,3
IV Eksp.sjef/underdir./ byråsjef	227 280	8,2

¹⁾ Omfatter førstesekretær, konsulent og første-konsulent.

Den enkelte tilsatte vil p.g.a. avansement o.l. kunne ha en sterkere lønnsvekst enn gjennomsnittet for gruppen.

I tabellen over er det tatt hensyn til virkningene av selektive tiltak pr. 1. oktober 1986, men ikke virkningene av de lokale normeringsforhandlinger. Vi vet ikke hvordan disse fordeler seg, men antar at de har størst effekt for kontor- og saksbehandlergruppen. Heller ikke bidrag fra antatt lønnsglidning er tatt med i ovennevnte beregninger.

Lønnsstatistikken for tilsatte i skoleverket viste en vekst i gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsverk på 6,9 pst. fra 1. oktober 1984—1. oktober 1985. Justerings- og normeringsoppgjøret pr. 1. august 1984 er ikke med-

regnet i 1984-tallene. Tilsatte i skoleverket fikk forøvrig de samme lønnsmessige forbedringer som de statstilsatte pr. 1. mai 1986. Innenfor den samlede ramme for årslønnsveksten på 8,35 pst. i staten, er det beregnet at ansatte i skoleverket vil få en årslønnsvekst på omlag 9,5 pst. fra 1985 til 1986.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte kommunale arbeidstakere utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønne med 6,1 pst. både for menn og kvinner fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985. For arbeidstakere i helsevesen og sosial omsorg steg den gjennomsnittlige regulativlønnen med 7,9 pst. for menn og med 7,1 pst. for kvinner fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985.

Den samlede lønnsvekst for kommuneansatte fra 1985 til 1986, vil bli omlag 8,35 pst. når man regner med en lønnsglidning på 0,3 pst. i samme tidsrom.

Siden 1980 har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1985 til 1. september 1986 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 11,4 pst. for menn og 12,1 pst. for kvinner. Årslønnsveksten fra 1985 til 1986 kan beregnes til 10,2 pst.

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Beregningene som nå er ført fram til 1986, gjengis i tabell 1 a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker. Tallene for industriarbeiderne og for ledende funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og i staten er de samme som nyttes ved beregninger over disponibel realinntekt i avsnitt 1.6. Ved beregning av lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien i avsnitt 3.3, benyttes et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer. Årslønnsveksten for industrifunksjonærer er anslått til 9,2 pst. fra 1985 til 1986.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt — ut fra statistiske hensyn — kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppenes gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellige fra gruppe til gruppe. De ulike veksttall må også ses i lys av ulike inntektsnivåer.

Tabellen bygger på statistikk for heltidsansatte. I enkelte av de områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 25—30 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen noe mindre; mellom 20 og 25 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett under ett, være en annen enn tabellen viser. I følge opplysninger fra Norske Kommuners Sentralforbund, har således lønnsveksten i de senere år vært lavere enn tabellen viser for kommunene, dersom også de deltidsansatte medregnes.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje —

eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg — er med i tallene.

De beregnede tall viser at den årlige lønnsveksten har variert en del mellom gruppene. Foruten de forhold som er nevnt foran, kan dette ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjør og med sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). Også andre faktorer kan ha spilt inn, bl.a. forskyvning i statistikk, nedlegging og opprettelse av arbeidsplasser.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 1 a gir en samlet årslønnsvekst på 9,4 pst. fra 1985 til 1986. Sammenveingen er basert på lønnstakerårsverk fra noen år tilbake. Tabellen omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet, og metoden for sammenveiging er noe usikker.

Et anslag for årslønnsveksten kan også utledes av størrelsen av innbetalt arbeidsgiveravgift til folketrygden. Innbetalt avgift indikerer den totale lønssumveksten i samfunnet fra 1985 til 1986. Det foreligger nå innbetalingsoppgaver som gjelder lønnsutbetalinger i perioden januar—august 1986 for den private sektor og kommunene. Tallene for 1986 er imidlertid ikke direkte sammenliknbare med tilsvarende tall for 1985 da deler av den statlige sektoren ved en feil innbetalte sin arbeidsgiveravgift til skattefogdene isteden for direkte til statsregnskapet i 1985. Korrigeret for dette får vi en vekst i privat sektor og kommunene på 13,7 pst. På grunn av betalingsrutinene må tallene for privat sektor beregnes særskilt. Slike anslag vil bidra til å trekke den beregnede samlede innbetaling ned til ca. 13 pst. Tallene vil ikke gi et eksakt mål for lønnsveksten i perioden blant annet på bakgrunn av usikkerheten knyttet til hvor stor andel av tilleggene ved tariffoppgjøret som er kommet til utbetaling og hvor stor andel som vil bli utbetalt i september. En vekst på 13 pst. på årsbasis sammen med en forutsetning om en vekst i antall lønnstakerårsverk på 3,2 pst. fra 1985 til 1986 som tilsvarende forutsetningen om vekst i antall lønnstakerårsverk som lå til grunn for Nasjonalbudsjettet 1987, vil tilsi en lønnsvekst pr. årsverk på 9,5 pst.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Tabell 1 a. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

Ar	Arbeidere i N.A.F.-bedrifter			Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		
	Industri	Bygge- virksomhet	Land- transport	I alt	Ledende	Vare- handel
1973—74	17,4	14,2	16,4	13,4	13,0	13,9
1974—75	19,9	16,9	23,3	17,6	13,9	18,3
1975—76	11,5	16,6	15,5	15,3	12,5	15,5
1976—77	8,9	12,0	10,0	11,8	10,0	10,3
1977—78	7,8	8,9	7,1	9,4	8,7	12,4
1978—79	2,9	1,8	5,3	3,1	2,5	2,0
1979—80	10,1	8,6	11,4	8,6	7,5	11,8
1980—81	10,1	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7
1981—82	10,5	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5
1982—83	8,3	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5
1983—84	7,9	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2
1984—85	7,4	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9
1985—86	9½	—	—	9,8	10,0	11
1973—85	218,7	215,7	240,1	239,4	201,3	244,0
Gj.snitt pr. år	10,2	10,1	10,8	10,7	9,6	10,8

Ar	Hotell og restau- rant ¹⁾	Uten- riks- sjøfart	Bank ²⁾		For- sikring	Stat		Kom- mune ³⁾	Forret- nings- messig tjeneste- yting ⁴⁾
			I alt	Ledende		I alt	Ledende		
1973—74	11,1	12,5	13,3	10,3	12,0	12,3	10,4	11,9	—
1974—75	23,5	17,5	17,2	16,7	15,9	18,8	17,9	17,8	—
1975—76	15,1	16,9	9,2	7,4	12,1	11,8	8,8	14,7	—
1976—77	17,0	11,8	12,7	12,6	9,9	8,8	6,2	9,5	—
1977—78	6,1	7,0	10,9	10,3	9,6	8,2	6,2	8,5	—
1978—79	3,0	7,0	3,1	1,6	2,3	1,7	1,6	3,0	—
1979—80	13,9	8,3	12,2	10,2	12,0	9,6	10,0	10,3	—
1980—81	17,5	17,0	13,2	12,5	13,0	11,5	6,2	12,4	—
1981—82	10,5	7,0	13,2	10,7	12,8	12,3	8,0	12,1	13,2
1982—83	6,4	10,0	8,6	7,2	9,6	7,6	7,6	9,0	11,2
1983—84	6,8	6,0	6,5	5,5	5,6	6,5	8,0	7,5	9,0
1984—85	7,5	7,5	8,1	8,1	6,7	7,0	7,4	7,3	8,5
1985—86	9½	—	9½	—	8	8,4	—	8,4	10,2
1973—85	264,8	236,2	235,9	192,7	216,2	200,5	155,5	222,4	—
Gj.snitt pr. år	11,4	10,7	10,6	9,4	10,1	9,6	8,1	10,3	10,5 ⁵⁾

Tallene for 1985—86, unntatt for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og forretningsmessig tjenesteyting er anslag.

¹⁾ I perioden 1973—85 omfatter tallene månedslønne. For 1986 er også prosentlønn og timelønn med. Tallene for de to siste årene er anslag.

²⁾ Forretnings- og sparebanker.

³⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket.

⁴⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁵⁾ Gjennomsnitt pr. år for perioden 1981—86.

Tallene i tabell 1 a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. I tabell 1 b vises lønnsutviklingen i de siste år

både for kvinner og menn for en del av de samme grupper som i tabell 1 a.

Tabell 1 b. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾. 1980—85. Pst.

	Industri- arbeidere ²⁾		Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel		Bank ³⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980—81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4
1981—82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7
1982—83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2
1983—84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6
1984—85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9
1980—85	51,7	56,3	57,8	66,5	54,2	57,3	56,3	63,3

	Forsikring		Stat		Kommune ⁴⁾		Forretnings- messig tjenesteyting	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980—81	11,2	12,5	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1
1981—82	12,5	14,3	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5
1982—83	7,9	8,9	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9
1983—84	5,1	5,8	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8
1984—85	8,0	8,5	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9
1980—85	53,2	60,7	50,5	55,7	54,4	55,9	67,9	70,1

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.

²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid.

³⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

Tabellen viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980—85, har kvinner hatt tildels klart sterkere vekst enn menn innen alle grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og minst forskjell blant kommunale arbeidstakere.

Kvinner arbeider i langt større grad enn menn deltid. Dersom deltidsansatte har hatt en annen lønnsutvikling enn heltidsansatte, vil dette kunne gi et annet forhold mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn enn det tabell 1 b viser.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. P.g.a. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For gruppene i tabell 1 b betyr dette at den gjennomsnittlige lønnsveksten i perioden 1980—85 ligger 0,5—1,0 prosentpoeng lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

3. LØNSSOVERHENGET

I senere år har begrepet overheng blitt stadig mer anvendt i diskusjonen om lønnsutviklingen. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et forhandlingsspørsmål mellom partene i de enkelte tariffområder. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året fører til større

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid lite om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen er overhenget til 1987 anslått for en del områder. Det er betydelig usikkerhet knyttet til disse anslagene, bl.a. fordi det for de fleste grupper ikke foreligger statistikk for 1986. Det understrekes at partene i de ulike områder kan ha ulike oppfatninger av hvilke prinsipper som skal legges til grunn ved beregning av overhenget.

	Overheng (pst.) til	
	1986	1987
— Arbeidere i LO/N.A.F.-området i alt	3,3	4,0
— Industriarbeidere	3,2	4,0
— Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter	3,4	4,3
— Staten	1,9	4 $\frac{3}{4}$ —5
— Kommunene	2,1	4 $\frac{3}{4}$ —5
— Varehandel	2,4	3 $\frac{1}{4}$
— Forretnings- og sparebanker	2,1	2 $\frac{1}{2}$
— Forsikring	2,0	2 $\frac{1}{4}$
— Forretningsmessig tjenesteyting	3,5	4,4

For gruppene i denne oppstillingen, er anslått overheng til 1987 høyere enn overhenget til 1986. Det gjelder særlig for ansatte i stat og kommuner. I stat og kommuner blir det også gitt et tillegg på 1 pst. fra 1.1.87. Videre er det vanlig med lokale justeringer tidlig i året i en del bransjer, f.eks. i banksektoren. Lønnsveksten før tariffoppgjøret i 1987, er dermed noe større enn oppstillingen ovenfor viser for en del grupper.

4. INNTEKTSUTVIKLINGEN I JORDBRUKET

Det ble brudd i forhandlingene mellom jordbruksorganisasjonene og staten om ny jordbruksavtale den 6. juni 1986 og regjeringen la fram for Stortinget forslag om inntektsrammen, retningslinjer for den interne fordeling i jordbruket og andre prinsippsspørsmål i St. prp. nr. 111 for 1985—86. Stortinget behandlet proposisjonen 19. juni 1986. Inntektsrammen ble fastsatt til 1 400 mill. kroner. Dessuten skulle det omdisponeres 190 mill. kroner slik at det ble en sum til fordeling på 1 590 mill. kroner. Engrosprisene på

kraftfôr ble økt med 9 øre pr. kilo. Dette er en ekstra kostnadsøkning, som ble kompensert med ca. 119 mill. kroner. Som i de senere år ble oppgjøret fordelt med 58 pst. på prisøkninger og 42 pst. over statsbudsjettet.

Da jordbruksorganisasjonene gjorde vedtak om ikke å delta i fordelingsforhandlingene, fastsatte regjeringen oppgjøret ved kongelig resolusjon 11. juli 1986. Den konkrete fordeling er ellers behandlet i St. prp. nr. 13 for 1986—87.

Den beregnede inntektsveksten i jordbruket avhenger noe av hvilke inntektsbegrep og kilder som legges til grunn. I utvalgets rapport fra mars 1986 er gjengitt tall fram til og med 1984 hentet fra normaliserte totalregnskap og nasjonalregnskap. Det var videre gjort beregninger for modellbruk fram til og med 1985.

For normaliserte totalregnskap, som forutsetter normal produksjonsutvikling, foreligger det regnskapstall fra Budsjettnemnda for jordbruket fra 1984 til 1985. Etter disse regnskapene økte vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk med ca. 11 $\frac{3}{4}$ pst. fra 1984 til 1985. Beregnet arbeidsinntekt pr. årsverk (der beregnet vederlag til all kapital er trukket fra) økte med 10 $\frac{1}{2}$ pst.

Nasjonalregnskapet gir tall for driftsresultatet i jordbruket fram til 1985 (tallene for 1984 og 1985 er foreløpige). Avlingsvariasjoner fra år til år og overproduksjon påvirker disse tallene. Driftsresultatet pr. årsverk økte med 3 pst. fra 1984 til 1985. Økningen fra 1983 til 1984 var på nær 13 pst.

I forhandlingssammenheng brukes beregninger for modellbruk. Til forhandlingene i 1986 forelå beregninger for 32 modellbruk. Det var fastsatt effektivitetsnormer for samtlige produksjoner som inngår på modellbrukene med unntak for storfekjøttproduksjonen som skulle vurderes ved oppgjøret i 1986. På grunn av bruddet i jordbruksforhandlingene ble disse effektivitetsnormene avgjort av Stortinget.

Ifølge Budsjettnemndas beregninger av veid gjennomsnitt for de 32 modellbrukene økte beregnet arbeidsinntekt med knapt 7 $\frac{1}{2}$ pst. fra 1984 til 1985, dersom markedet hadde vært i balanse. Ved faktisk marked ble veksten 13 pst. Overproduksjonen er beregnet å redusere inntekten med ca. 2 450 kroner pr. årsverk i 1985. I 1984 tilsvarte overproduksjonen 7 200 kroner pr. årsverk.

Medregnet anslått virkning av tilleggene pr. 11.7.86 er gjennomsnittsinntekten på modellbrukene beregnet å øke med ca. 6 $\frac{1}{4}$ pst. fra 1985 til 1986 ved markedsbalanse. Da inntektssvikten p.g.a. overproduksjon er beregnet

å avta til vel 1 000 kroner pr. årsverk for 1986, er inntektsveksten ved faktisk marked noe høyere enn ved markedsbalanse. Ved faktisk marked er veksten beregnet til 7 ¼ pst. fra 1985 til 1986.

Utvalget vil vurdere en omlegging av dette avsnittet med sikte på en bedre belysning av inntektsforholdene i jordbruket.

5. INNTEKTER I FISKE

I fiskeriforhandlingene brukes flere begreper som belyser ulike sider ved inntekts- og lønnsomhetsforholdene i næringen.

Lønnsevne pr. årsverk er en beregnet størrelse og forteller hvor mye rederiet kan utbetale mannskapet etter at alle beregnede kostnader ved driften er dekket. Lønnsevnen er ikke særlig egnet til å belyse fiskernes inntekter, men kan tjene som en illustrasjon på fiskebåtens inntjeningssevne. Nivået på lønnsevnen vil i stor grad være påvirket av de kostnadsvurderinger som legges til grunn ved beregningene, jfr. tabell 1 c.

Fiskerlott og arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk belyser fiskernes gjennomsnittsinntekter. Den samlede arbeidsgodtgjørelse til mannskapet omfatter foruten mannskapslotter også eventuelle hyrer, ekstralotter eller proviant betalt av båtens/rederiets andel av delingsfangst. På en del fartøygrupper, f.eks. trålere og banklinebåter blir det på grunn av arbeidets art benyttet utskiftingsmannskaper, slik at det står mer enn én fisker bak ett årsverk. Inntekt pr. fisker vil i slike tilfelle ligge lavere enn arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk.

I tabell 1 c gis oppgaver over gjennomsnittlig lønnsevne og arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk for helårsdrevne fartøyer i alt, for storbåt (13 m og over) og småbåt (8—12,9 m) i alt og for storbåt også for fartøyer i torskefiskeriene¹⁾ og i sildefiskeriene²⁾.

«I alt gruppen» omfatter noen flere fartøygrupper enn de som går inn under torske- og sildefiskeriene.

Tallmaterialet for årene 1982—85 er basert på de årlige lønnsomhetsundersøkelser som Budsjettnemnda for fiskerieringen utfører. Nemndas undersøkelser bygger på innhentede regnskapsoppgaver for vanlig godt drevne og vel utstyrte fartøyer, som brukes til fiske året rundt. Dette er i henhold til normer fastlagt i Hovedavtalen for fiskerieringen som gir grunnlaget for forhandlingene om støttetiltak for næringen.

¹⁾ Kyst- og bankfiske etter torskeartet fisk, reker, line- og garnfiske på fjerne farvann, trålere og fabrikkskip.

²⁾ Fiske med not og trål etter sild, makrell, lodde, brisling, øyepål, tobis, kolmule og polartorsk.

Det er således ikke et representativt utvalg for hele fiskeflåten som er grunnlaget for tallene i tabellen. Det beregnede inntektsnivået kan derfor ikke oppfattes som gjennomsnittstall for hele næringen.

I Budsjettnemndas materiale er definisjonen av årsverk knyttet til fartøyets driftstid, dvs. den tid fartøyet er utrustet for fiske og mannskapet står ombord. Budsjettnemndas årsverksbegrep gir således uttrykk for den veide gjennomsnittlige bemanning ombord i fartøyene i løpet av året. Fartøyene som inngår i beregningene, skal normalt ha 30 ukers driftstid eller mer. Imidlertid kan budsjettnemnda lempe på dette kravet dersom fangststopp eller regulering gjør at fartøyer ikke oppnår den driftstid de normalt ellers ville hatt. Gjennomsnittlig driftstid i året for Budsjettnemndafartøyene på 13 m og over er 38—39 uker og på fartøyer på 8—12,9 m 24—25 uker. En arbeidsgruppe har på grunnlag av materiale fra noen år tilbake beregnet at det ligger et forholdsvis stort antall timer bak et årsverk på en del fartøygrupper på 13 m og over. Reguleringer kan ha medført at antall timer for enkelte fartøygrupper har gått en del ned.

Tabellen viser at fra 1982 til 1983 var det uendret nivå på lønnsevnen for storbåt i torskefiskeriene, mens den gikk sterkt opp for storbåt i sildefiskeriene. I 1984 var det nedgang i lønnsevnen for storbåt i begge fiskerier. I 1985 ble lønnsevnen om lag halvert i sildefiskeriene, mens den gikk noe opp i torskefiskeriene. For småbåt var det nedgang i lønnsevnen i 1983, men en viss oppgang både i 1984 og 1985 i forholdet til året før.

Når det gjelder arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk, er den langt mer stabil enn lønnsevnen, særlig for de større fartøyene. Fra 1982 til 1985 har det hvert år vært øking i arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk for storbåt i torskefiskeriene. I sildefiskeriene var det en liten nedgang både i 1984 og 1985. Gjennomgående er arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk betydelig lavere for småbåt- enn for storbåtflåten. For småbåt har det vært øking i arbeidsgodtgjørelsen i alle år i perioden 1982—85. Økingen i 1983 og 1984 skyldtes hovedsakelig økte minstelottutbetalinger.

Anslagene for arbeidsgodtgjørelsen i 1986 bygger på foreløpige oppgaver for fangst og priser, samt prognoser for utviklingen i kostnader m.v. Disse anslagene er beheftet med stor grad av usikkerhet og må forventes å bli revidert senere.

I 1986 var det ifølge anslagene øking i arbeidsgodtgjørelsen for storbåt sett under ett.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Det framgår av det materiale Budsjett-nemnda legger fram at det er forholdsvis store inntektsforskjeller innen næringen. Dette gjelder både mellom distrikter, fartøygrupper og driftsformer. Inntektsforskjellene er imidlertid ikke stabile. Forholdene kan skifte slik at fartøygrupper som tjener godt ett år kan ligge lavt neste år. Slike svingninger skyldes i vesentlig grad varierende ressursgrunnlag og markedsforhold.

Ved lønnsomhetsundersøkelsen for 1985 for båter på 13 m og over, kom det tilfredsstillende

regningsoppgaver fra ca. 35 pst. av den kartlagte masse av helårsdrevne fartøyer. For de mindre båtene bygger undersøkelsen på regnskaper fra ca. 25 pst. av de helårsdrevne fartøyene. Dette tilsier varsomhet ved bruk av tallene. Budsjett-nemnda peker på en del forhold som gjør at tallene for de mindre fartøyene er mer usikre enn for de større.

Beregningsutvalget understreker at det ikke har tatt standpunkt til hvordan tallene som er gjengitt i dette avsnitt, samsvarer med de faktiske inntektsforhold i næringen.

Tabell 1 c. *Inntekter i fiskerinæringen 1982—86. Helårsdrevne fartøyer på 8—12,9 meter (småbåt) og 13 meter og over (storbåt). Kroner.*

		Sild	Storbåt Torsk	I alt	Småbåt	Helårs- drevne i alt
1982	Lønnsevne pr. årsverk	57 900	107 600	97 300	52 600	87 800
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	139 600	132 300	133 600	64 800	119 000
1983	Lønnsevne pr. årsverk	107 300	107 900	109 500	37 000	88 100
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	177 500	143 900	152 500	65 600	126 500
1984	Lønnsevne pr. årsverk	85 200	103 500	101 400	43 100	87 700
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	173 500	148 100	155 500	67 800	135 300
1985	Lønnsevne pr. årsverk	40 200	124 900	103 700	52 200	92 500
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	171 700	170 000	169 900	81 300	150 400
1986	Lønnsevne pr. årsverk	—	—	—	—	—
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	—	—	175 000	—	—

Merknad:

Lønnsevne pr. årsverk beregnes ved at fremmedkapitalandelen avskrives på grunnlag av historisk kostnad, og egenkapitalandelen på grunnlag av gjenanskaffelsesprinsippet. Egenkapitalen forrentes til realrente. Produktavgiften blir som tidligere regnet som kostnad.

For årene 1982—85 er utbetaling av minstelott fra Garantikassen inkludert i arbeidsgodtgjørelsen. I 1985 utgjorde dette gjennomsnittlig kr 2500 pr. årsverk for storbåt og kr 12800 pr. årsverk for småbåt.

Kilde: 1982—85: Budsjett-nemnda for fiskerieringen.
For 1986: Anslag.

6. UTVIKLINGEN I DISPONIBEL REALINNTÉKT

Innledning

Utviklingen i disponibel realinntekt blir bestemt av tre faktorer; inntektsutviklingen, skatteendringer og prisutviklingen.

— En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, men den kan også ha inntekt fra andre kilder, f.eks. inntekter fra et mindre gårdsbruk eller annen næringsvirksomhet, renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, inntekter fra pensjoner eller andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en slik husholdning vil således ikke bare være avhengig av lønnsutviklingen, men også av utviklingen i inntekter som ikke er gjenstand

for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endring i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. Tilsvarende betraktninger kan gjøres for husholdninger med trygder eller næringsinntekt som hovedinntekt.

— Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. Ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer eller plasseringer i statsobligasjoner, kan påvirke skatteberegningene. Hvis investeringene eller privat forbruk blir finansiert ved låneopptak vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Videre vil

også skattene være avhengig av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Skattene fra ulike husholdninger kan således variere selv om inntektene i utgangspunktet er like, og skatten av et lønnstillegg kan avhenge av hvordan tillegget blir brukt og om tillegget blir gitt til en eller flere i husholdningen.

- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser — ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere selv om veksten i disponibel inntekt er den samme.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlige ytelser kommer for eksempel bare i meget begrenset grad med i beregningene selv om de er viktige bidrag til levekårene. Betalingen i form av skatter kommer således til fradrag i disponibel inntekt mens motytelsene som skulle bidra positivt faller utenfor.

Nærmere om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i én inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg, som inntektstakeren mottar, blir mindre enn det nominelle inntektstillegg som det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt og som er brukt under inntektsoppgjørene bygger på følgende forenklede forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- Inntektstakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.) og den skriver seg

bare fra vedkommende tariff- eller avtaleområde.

- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. De eneste fradragsposter i inntekten som inngår i beregningen av skatt på lønnsinntekt er således minste- og oppgjørsfradraget. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter som foreligger til å tilpasse seg skattesystemet. Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er for øvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- En bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenklede forutsetninger må brukes med forsiktighet.

Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn de sterkt forenklede forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene.

Nærmere om beregningene av disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har utført beregninger for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1985 på henholdsvis 100 000 kroner, 125 000 kroner og 150 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn for voksne industriarbeidere etter N.A.F.'s statistikk.
- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1985 på henholdsvis 150 000 kroner, 200 000 kroner og 300 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennom-

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

snittlig årslønn for ledende funksjonærer i industrien etter N.A.F.'s statistikk.

- c) Lønnstakere i utvalgte stillingsgrupper i staten, med inntekt som er vanlig i gruppen og med en inntektsutvikling som disse stillingsgruppene har hatt.
- d) Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16 år. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og trygdepremier fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetrygdene. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten med konsumprisindeksen. Fra 1984 til 1985 var stigningen i konsumprisindeksen 5,7 pst. og fra 1985 til 1986 er den anslått til 7,2 pst.

Lønnstakere i industrien

Fra 1985 til 1986 har en ut fra N.A.F.'s lønnsstatistikk regnet med 9,5 pst. vekst i årslønn for voksne industriarbeidere og 10,0 pst. for ledende funksjonærer i industrien. Fra 1984 til 1985 steg årslønnen for disse gruppene med 7,4 pst. og 8,9 pst. Se tabell 1 d.

Beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte lønnsnivåer i industrien er gjengitt i tabell 1 e. Tabellen viser at industriarbeidere hadde en økning i disponibel realinntekt på ½—1 pst., mens ledende funksjonærer hadde en økning på om lag ½ pst. fra 1985 til 1986. Fra 1984 til 1985 var økningen på i underkant av 2 pst. for industriarbeidere og rundt 3 pst. for ledende funksjonærer.

Tabell 1 d. *Lønnsinntekt før skatt for lønnstakere i industrien. Årlig prosentvis endring.*

Årlig endring i årslønn for:	1984—85	1985—86
Voksne industriarbeidere ..	7,4	9,5
Funksjonærer i ledende stillinger	8,9	10,0

Tabell 1 e. *Disponibel realinntekt for lønnstakere i industrien. Årlig prosentvis endring.*

Inntekt i 1985	1984—1985	1985—1986
<i>Med inntektsvekst som voksne industriarbeidere</i>		
100 000 kroner		
Enslig	1,9	1,0
Ektepar med 2 barn	1,7	1,3

Inntekt i 1985	1984—85	1985—86
125 000 kroner		
Enslig	2,0	0,8
Ektepar med 2 barn	1,9	1,2
150 000 kroner		
Enslig	2,0	0,6
Ektepar med 2 barn	1,9	1,0
<i>Med inntektsvekst som ledende funksjonærer</i>		
150 000 kroner		
Enslig	2,9	0,9
Ektepar med 2 barn	2,9	1,4
200 000 kroner		
Enslig	3,0	0,4
Ektepar med 2 barn	2,8	0,9
250 000 kroner		
Enslig	3,0	0,5
Ektepar med 2 barn	2,8	0,7
300 000 kroner		
Enslig	3,3	0,3
Ektepar med 2 barn	3,0	0,7

Lønnstakere i statlig virksomhet

Beregningsutvalget har foretatt beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for fire utvalgte inntekter i fire ulike stillingsgrupper i statlig virksomhet. Anslagene for den nominelle lønnsutviklingen i tabell 1 f bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå i gruppene. En må være oppmerksom på at endringer i de gjennomsnittlige lønnstallene vil bli påvirket av endringer i sammensetningen av gruppene.

Beregningene over disponibel realinntekt som er gjengitt i tabell 1 g, viser at sjefs- og saksbehandlergruppene hadde omtrent uendret disponibel realinntekt fra 1985 til 1986, mens lavinntektsgruppene hadde en vekst på i underkant av 1 pst. i denne perioden. Fra 1984 til 1985 hadde de ansatte i statlig virksomhet en vekst i disponibel realinntekt på 1—2 pst., med sterkest vekst for høyinntektsgruppene.

Tabell 1 f. *Lønnsinntekt for utvalgte grupper i statlig virksomhet. Årlig prosentvis endring.*

Årlig endring for:	1984—85	1985—86
Kontorass./Kontorfullmektig	6,3	8,8
Fagarbeidere i Televerket/ NSB	6,6	9,5
Førstesekretær/konsulent/ førstekonsulent	6,7	8,3
Byråsjef/underdirektør/ ekspedisjonssjef	7,4	8,2

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Tabell 1 g. *Disponibel realinntekt for grupper i statlig virksomhet. Årlig prosentvis endring.*

Inntekt i 1985	1984—1985	1985—1986
100 000 kroner		
Inntektsutvikling som kontorass./kontorfullm.		
Enslig	1,0	0,5
Ektepar med 2 barn	1,0	0,9
125 000 kroner		
Inntektsutvikling som fagarbeider i Televerket og NSB		
Enslig	1,4	0,8
Ektepar med 2 barn	1,3	1,2
150 000 kroner		
Inntektsutvikling som førstesekretær/konsulent/førstekonsulent		
Enslig	1,6	÷ 0,1
Ektepar med 2 barn	1,5	0,3
2000 000 kroner		
Inntektsutvikling som byråsjef/underdirektør/ekspedisjonssjef		
Enslig	2,1	÷ 0,5
Ektepar med 2 barn	2,1	0,0

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra Folketrygden er grunnbeløpet, særtillegget og minstepensjonen. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 ½ for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. januar og 1. mai 1986. 1. januar ble grunnbeløpet hevet med 400 kroner til 26 300 kroner. Samtidig ble særtillegget hevet med 1,5 prosentenheter til 54,5 pst. for enslige og 99,5 pst. for ektepar. 1. mai ble grunnbeløpet hevet med ytterligere 1 700 kroner til 28 000 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skatteligningen på 17 700 kroner. Dette særfradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonistene skattefrie. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minste-

pensjonen. Den gjennomsnittlige minstepensjonen blir i 1986 42 884 kroner for enslige og 69 196 kroner for ektepar. Dette gir en økning i utbetalt minstepensjon på henholdsvis 9,3 og 9,0 pst. fra 1985. Med en prisstigning på 7,2 pst. blir økningen i disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon omtrent 2 pst. Se tabell 1 h.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1985 til 1986 ble 8,3 pst. Med en økning i konsumprisindeksen i samme tidsrom på 7,2 pst. øker realinntekten før skatt med vel 1 pst.

Fra 1984 til 1985 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 7 pst. Prisstigningen fra 1984 til 1985 var 5,7 pst. Dette gir en økning i realinntekt før skatt på i overkant av 1 pst.

For den *disponible* realinntekt kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra Folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Tabell 1 h. *Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.*

	1984—1985	1985—1986
Utbetalt pensjon		
Enslig	7,4	9,3
Ektepar	7,5	9,0
Disponibel realinntekt		
Enslig	1,6	2,0
Ektepar	1,7	1,7

KAPITTEL 2

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

Gjennom senere år har prisstigningen avtatt internasjonalt. Dette var også tilfelle for Norge fram til våren 1985. Til eksempel var stigningstakten i 1985 omtrent på det halve av stigningstakten i begynnelsen av 1980-årene. Men i hele perioden har prisstigningen i Norge være høyere enn hos våre handelspartnere, og forskjellen har vært tiltakende fra våren 1985.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1984 til 1985 var 5,7 prosent. Gjennom 1986 har imidlertid prisstigningstakten tiltatt. Se tabell 2 a.

Tabell 2 a. Konsumprisindeksen.

	Indekstall		Endring fra året før %	
	1985	1986	1985	1986
Januar	166,3	176,2	5,7	6,0
Februar	166,8	176,9	5,5	6,1
Mars	168,7	178,0	5,5	5,5
April	169,4	179,2	5,4	5,8
Mai	169,9	179,4	5,6	5,6
Juni	171,1	182,5	5,9	6,7
Juli	171,7	184,4	5,8	7,4
August	171,2	185,1	5,6	8,1
September	172,9	187,8	5,8	8,6
Oktober	173,3	188,5	5,6	8,8
November	173,9	189,0	5,8	8,7
Desember	174,4		5,6	

Dette henger bl.a. sammen med devalueringen og avgiftsøkninger i vår. I gjennomsnitt for de 11 første måneder i 1986 var konsumprisindeksen 7,0 prosent høyere enn for tilsvarende periode ifjor. For siste 12 måneder (nov. 85—nov. 86) var prisstigningen 8,7 prosent.

Beregningsutvalget anslår den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1985 til 1986 til 7,2 pst.

Ved utgangen av året antas desemberindeksen å ligge omlag 3 ½ pst. høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1986 (overheng).

Prisstigningen i Norge fra 1984 til 1985 var ca. 1 prosentpoeng høyere enn tilsvarende tall for OECD-området. Prisstigningstakten har inntil nå vært tildels sterkt fallende i OECD-området. Forskjellen i prisstigningstakten i Norge og hos våre handelspartnere har derfor vært økende det siste året. I perioden oktober 85—oktober 86 økte prisene i OECD-området med 2,3 pst. i gjennomsnitt, mens stigning i Norge i samme periode var 8,8 prosent. For Norges handelspartnere er prisstigningen i samme periode beregnet til 2,0 prosent.

Tabell 2 a og 2 b viser utviklingen i konsumprisindeksen fordelt etter henholdsvis varegrupper og leveringssektor for perioden november 1985—november 1986 og tilsvarende periode året før.

Som det framgår av tabellene, var prisstigningen i perioden november 1985—november 1986 vesentlig sterkere enn tilsvarende periode året før. Ser en nærmere på underpostene er det variasjoner og det er enkelte underposter som har bidratt vesentlig til denne sterkere stigningen. «Importerte konsumvarer» har steget meget sterkt i perioden, og spesielt gruppen uten norsk konkurranse. Det er prisstigningen på biler som har stått for en vesentlig del av prisstigningen i denne gruppen. Devalueringen av den norske krona i vår har naturlig nok betydd mye for prisene på importvarer. På biler har det dessuten vært en relativ oppgang i valutakursene for de viktigste leverandørlandene Japan og Vest-Tyskland. En ser den samme virkningen under varegruppen «Reiser og transport».

Jordbruksvarer og fiskevarer har steget sterkere enn gjennomsnittlig prisstigning, og vesentlig sterkere enn tilsvarende periode i fjor. For gruppen «andre varer og tjenester» var også stigningen vesentlig høyere enn i fjor. Gruppen «andre norskproduserte konsumvarer» totalt har steget vesentlig mindre enn gjennomsnittlig prisstigning. Dette skyldes den lave prisstigningen i undergruppene: 3.2 «Norskproduserte konsumvarer påvirket av verdensmarkedet», der oljeprisene har gjort

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

det store utslaget. Post 5. «Husleie», viste moderat stigning, det samme gjelder varegruppen bolig, lys og brensel.

Tabell 2 b. Konsumprisindeksen — fordelt etter varesektor.

	Endring i prosent	
	Nov. 84 Nov. 85	Nov. 85 Nov. 86
Totalt	5,8	8,7
Matvarer	6,3	11,1
Drikkevarer og tobakk	5,0	10,9
Klær og skotøy	7,6	10,0
Bolig, lys og brensel	6,0	4,7
Møbler og husholdn.artikler	5,1	8,5
Helsepleie	8,3	6,5
Reiser og transport	3,6	9,6
Fritidssysler og utdanning ..	6,6	7,8
Andre varer og tjenester ..	7,3	9,4

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 2 c. Konsumprisindeksen — varer og tjenester etter leveringssektor.

	Vekt o/oo	Endring i pst.	
		Nov. 1984— nov. 1985	Nov. 1985— nov. 1986
Totalt	1 009,8	5,8	8,7
1. Jordbruksvarer	110,8	7,2	11,8
1.1 Mindre bearbeidde	66,6	7,1	12,8
1.2 Mer bearbeidde	44,2	7,3	10,2
2. Fiskevarer	12,9	7,7	12,6
3. Andre norskproduserte konsumvarer	338,7	5,4	5,2
3.1 Lite påvirket av verdensmarkedets priser	118,3	7,8	8,5
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	101,0	1,8	÷ 3,6
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utlandet	119,4	6,1	9,6
4. Importerte konsumvarer	227,8	5,8	13,1
4.1 Uten norsk konkurranse	132,0	5,0	16,2
4.2 Med norsk konkurranse	95,8	6,8	9,1
5. Husleie	116,3	4,3	5,1
6. Andre varer og tjenester	197,3	6,3	9,8
6.1 Med arbeidslønn som dominerende priskomponent	53,3	7,2	9,4
6.2 Også med andre viktige priskomponenter	144,1	6,0	9,9

Kilde: Statistisk ukehefte.

Fig. 2.1 nedenfor viser en sammenstilling av konsumprisindeks (ekskl. tjenester) og engrosprisindeks for varer levert til konsum.

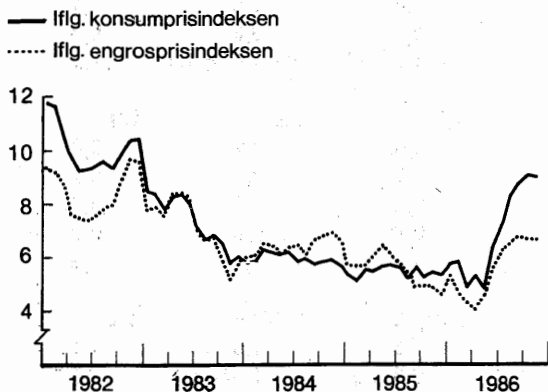
Både engrosprisindeksen for konsumvarer og konsumprisindeksen for varer viste relativt ensartet og fallende stigningstakt gjennom 1983 og ut i 1984. Fra våren 1984 synes engrosprisindeksen og konsumprisindeksen å ha mer ulik utvikling, og engrosprisindeksen

steg mot slutten av året vesentlig sterkere enn konsumprisindeksen. Konsumprisindeksen for varer hadde en svak avtakende stigningstakt gjennom 1985. Engrosprisindeksen for varer derimot viste en noe tiltakende stigningstakt i begynnelsen av året for senere å vise en sterkt avtakende tendens. Dette fortsatte et stykke inn i 1986. Etter devalueringen og avgiftsøkningene på forsommeren har økningen

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

vært sterkere i konsumprisene enn i engrosprisene. En mulig årsak kan være økte avanser. Beregningsutvalget har ikke sett nærmere på dette, men vil dersom denne tendensen fortsetter foreta en nærmere vurdering i samband med vårrapporten.

Fig. 2.1. *Prisstigning for konsumvarer¹⁾. Prosent endring fra ett år tidligere.*

¹⁾ Konsumprisindeksen for varer omsatt gjennom detaljhandelen og engrosprisindeksen for varer levert til konsum.

2. AJOURFØRT DEKOMPOSERING AV KONSUMPRISVEKSTEN I 1986

I Beregningsutvalgets rapport våren 1986 ble konsumprisveksten fra 1985 til 1986 anslått til mellom 5 og 6 pst. Dette anslaget bygde blant annet på beregninger foretatt ved hjelp av planleggingsmodellen MODIS. Disse beregningene viste hvilken prisvekst en ville få under ulike forutsetninger om veksten i endel sentrale kostnadsfaktorer og i en del priser.

Utvalget forutsatte at enkelte av disse kostnadsfaktorene og prisene ville vise en bestemt utvikling. En forutsatte bl.a.:

- at prisutviklingen på importerte varer, eksklusive olje og oljeprodukter, ville vise store variasjoner. Det ble påpekt at en del råvarepriser viste en klart avtagende stigningstakt, mens enkelte bearbejdede varer viste en viss økende prisstigningstakt. Dette er varer som har stor betydning for utviklingen i konsumprisindeksen.

- at de offentlig regulerte prisene ville stige omlag like sterkt fra 1985 til 1986 som året før,
- at produktivitetsveksten ville bli omlag som året før,
- at avgiftene og subsidiene ville bidra sterkere til prisveksten fra 1985 til 1986 enn året før. En innarbeidet bl.a. de forslagene til avgiftsøkninger fra 1. mai 1986 som ble foreslått i St.prp. nr. 59 (1985—86) («Påskepakken»).

Da vårens rapport ble utarbeidet var det relativt stor usikkerhet knyttet til utviklingen av en del andre sentrale størrelser. En valgte derfor å få utført flere alternative beregninger. Disse ga ulike resultater med hensyn til den beregnede prisstigningen fra 1985 til 1986, avhengig av hvilke forutsetninger som ble lagt til grunn.

I de ulike alternativene opererte en således med ulike forutsetninger angående veksten i:

- Lønningene. En opererte med to alternativer hvor en forutsatte at lønnsveksten fra 1985 til 1986 ville bli på henholdsvis 6 og 8 pst. i alle bransjer og at dette også ville få konsekvenser for jordbruksprisene og avansene.
- Prisene på råolje og raffinerte oljeprodukter. En regnet på to alternativer. Begge innebar at prisene ville falle sterkt. En regnet med en dollarkurs på 6,75 kroner pr. dollar og med oljepriser på henholdsvis 12 og 18 dollar pr. fat.
- Driftsmarginene. I det ene tilfelle antok en at disse ville vokse noe sterkere enn lønningene. I det andre tilfelle antok en at driftsmarginene ville bli kraftig økt. Dette ble begrunnet med at den svake veksten i driftsmarginene fra 1984 til 1985 trolig ville bli gjeninnhentet i 1986. Det sterke etterspørselspresset i økonomien ville bidra til å gjøre dette mulig.

I tabell 2 d er det gitt en oversikt over hovedresultatene fra beregningene som ble foretatt våren 1986. I tabellen er den samlede konsumprisveksten dekomponert etter bidrag fra ulike pris- og kostnadsfaktorer.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Tabell 2 d. *Dekomponering av konsumprisveksten fra 1984 til 1985 og fra 1985 til 1986. Prosentenheter.²⁾*

Bidrag fra endrete	Anslag for veksten fra 1984 til 1985	Anslag for veksten fra 1985 til 1986		
		Prognose våren 1986 ⁴⁾		Anslag desember 1986
		6 pst. lønnsvekst	8 pst. lønnsvekst	
<i>Internasjonalt bestemte priser</i>	1,9	0,5/0,8	0,5/0,8	0,9
— priser på importerte varer ¹⁾	1,7	1,6	1,6	1,7
— priser på varer produsert i Norge ¹⁾	0,1	0,3	0,3	0,3
— priser på oljeprodukter	0,1	÷ 1,4/ ÷ 1,1	÷ 1,4/ ÷ 1,1	÷ 1,1
<i>Offentlig regulerte priser</i>	1,8	1,7	1,8	1,9
— jordbrukspriser	0,7	0,6	0,7	0,8
— priser på offentlig forretningsdrift	0,1	0,1	0,1	0,1
— elektrisitetspriser	0,3	0,2	0,2	0,2
— husleie	0,5	0,6	0,6	0,6
— øvrige offentlig regulerte priser	0,2	0,2	0,2	0,2
<i>Kostnadsbestemte priser</i>	1,8	1,8/2,2	2,4/2,8	3,4
— lønninger	1,6	1,2	1,6	2,1
— driftsresultat	0,3	0,8/1,2	1,0/1,4	1,4
— produktivitet	÷ 0,1	÷ 0,2	÷ 0,2	÷ 0,1
<i>Avgifter og subsidier</i>	0,2	0,8	0,8	1,0
— avgifter ³⁾	0,1	0,6	0,6	0,8
— subsidier	0,1	0,2	0,2	0,2
<i>Konsumprisindeksen</i>	5,7	4,8/5,5	5,5/6,2	7,2

¹⁾ Eksklusive de direkte virkningene av endrete priser på ulike oljeprodukter.

²⁾ Forandringer på en tiendel er ikke utsagnskraftige.

³⁾ Inklusive prisvirkningene av avgiftsøkningene på ulike oljeprodukter.

⁴⁾ Betingete anslag, jfr. forklaringen i teksten.

Det framgår at den gjennomsnittlige prisveksten fra 1985 til 1986 ble beregnet til mellom 4,8 pst. og 6,2 pst., avhengig av hvilke forutsetninger som ble lagt til grunn.

Den faktiske prisveksten ser nå ut til å bli på om lag 7,2 pst. I tabell 2 d er det vist hvorledes denne prisveksten på 7,2 pst. kan dekomponeres.

Det framgår at:

- Lønnsveksten har blitt vesentlig sterkere enn forutsatt i våre regneeksempler,
- Veksten i driftsmarginene ser ut til å ha vært forholdsvis sterk,
- Importprisene målt i norske kroner på olje og raffinerte oljeprodukter har utviklet seg om lag som forutsatt i alternativet med en dollarkurs på 6,75 og en oljepris på 18 dollar pr. fat. Oljeprisen målt i dollar har vært noe lavere enn dette, men dette har blitt motvirket av en høyere dollarkurs.

I vårens rapport ble det forutsatt at prisene på importerte varer, eksempelvis olje og ulike raffinerte oljeprodukter i gjennomsnitt ville

stige relativt sterkt fra 1985 til 1986. Dette ble dels begrunnet med at prisveksten hadde vært sterk på en del viktige importvarer mot slutten av 1985. Dermed var prisoverhengene inn i 1986 forholdsvis store for en rekke varer.

Alt fra 4. kvartal 1985 til 1. kvartal 1986 falt imidlertid prisen på flere viktige importvarer sterkt. Også gjennom resten av 1986 har prisutviklingen på flere av importvarene vært svak når en korrigerer for virkningen av endrede valutakurser, herunder prisvirkningene av devalueringen som ble gjennomført i mai 1986. Spesielt har prisen på flere råvarer og en del halvfabrikata vist en svak utvikling.

Uten devalueringen ville dermed prisene på importerte varer eksklusive olje m.v. ha steget langt svakere fra 1985 til 1986 enn forutsatt i forbindelse med beregningene i vårens rapport.

Spesielt devalueringen, men trolig også endringer i de relative valutakursene har imidlertid bidratt sterkt til å øke importprisene gjennom 1986.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

I Revidert Nasjonalbudsjett 1986 la en til grunn at devalueringen ville bidra til å øke importprisene med gjennomsnittlig 3 pst. fra 1985 til 1986. En anslo at dette ville bidra til å øke konsumprisveksten fra 1985 til 1986 med 1 pst.

Hvis en i tabell 2 d trekker ut et beregnet direkte prisbidrag fra importerte varer som følge av devalueringen på 1 pst., framgår det at prisbidraget fra importerte varer ville ha blitt 0,9 pst. svakere enn forutsatt i vårens rapport, hvis devalueringen ikke hadde blitt gjennomført.

I de endelige beregningene i tabell 2 c er således bidraget til konsumprisveksten fra økte priser på importerte varer relativt lite, på tross av de betydelige prisvirkningene av devalueringen m.v.

De øvrige kostnadsfaktorene som inngår i beregningene har utviklet seg om lag som forutsatt i vårens rapport, med følgende unntak:

- produktivitetsveksten har blitt noe svakere enn forutsatt,
- avgiftene har blitt økt noe mer i løpet av året enn det en la til grunn i forbindelse med beregningene.

3. PRISPOLITIKK

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1986 er trukket opp i St. meld. nr. 38 (1985—86) (lagt fram av den forrige Regjering) og i St. meld. nr. 57 (1985—86). Det heter i meldingene at prismyndighetene skal medvirke i gjennomføringen av den økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsstigningen. Videre er det en viktig oppgave å fremme effektiv konkurranse i næringslivet. Dette vil kunne bidra til å dempe prisveksten og begrense mulighetene for å ta ut urimelige fortjenester. Det er også uttalt at avtaler og andre konkurransebegrensende tiltak i næringslivet skal overvåkes og vurderes nøye. Det skal legges vekt på vur-

dere forhold som begrenser konkurransen i tjenesteytende sektor.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssiden i markedet. En skal arbeide for tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Det skal igangsettes en aksjon for bedre prisopplysning på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, f.eks. bank- og andre finanstjenester og håndverksbransjen.

Ved forskrifter av 20. oktober 1986 er det fastsatt meldeplikt for pris- og avanseforhøyelse for storbedrifter og leverandører som fastsetter veiledende priser. Endel utvalgte tjenesteytende bedrifter pålegges også meldeplikt. Bakgrunnen for bestemmelsene er myndighetenes ønske om overvåking av prisutviklingen. Med bakgrunn i meldingene og annen informasjon vil søkelyset bli satt mot områder der prisene synes særlig høye eller øker sterkt. Meldingene vil i stor utstrekning bli gjort kjent for offentligheten, og er ment å bidra til å bygge opp motstand blant forbrukerne og andre berørte mot uberettigede prispåslag.

I de senere år er en rekke direkte prisreguleringer avviklet. Det gjenstår fortsatt noen offentlige prisreguleringer; boliger i boligbyggelag i noen kommuner og husleie i førkrigsleiligheter i Oslo og Trondheim og regulering av festeavgift. Dessuten er kunstgjødsel, drosjetakster, melk, engrospris på kjøtt og kjøttvarer maksimalprisregulert. Reguleringene er under vurdering.

En rekke dispensasjoner fra forskriftene av 1960 om konkurransereguleringer er gjennomgått. En del dispensasjoner er trukket tilbake. I tillegg er det i en del tilfelle grepet inn etter prisloven mot uheldige konkurranseregulerende avtaler/vedtekter m.v. i næringslivet.

KAPITTEL 3

Utvikling i norsk industris konkurranseevne

1. OM KONKURRANSEBEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Denne omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse. Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebuttet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien.

Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Dersom de lave oljeprisene skulle vedvare over en lengre periode vil det være nødvendig med en markert forbedring i konkurranseevnen i landets tradisjonelle konkurranseutsatte næringer for å unngå for stor svekkelse av utenriksøkonomien.

Industriens konkurranseevne vil avhenge av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være avhengig av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. *Produktiviteten* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten

og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Men dette gjelder også for eksempel markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene. Dette er forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad ved den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i denne sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis lønnskostnadene særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten — kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For *energi*kostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Det siste års oljeprisfall kan isolert sett ha bidratt til å forverre konkurransesituasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, blant annet fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene. En rimelig antakelse synes å være at realrentenivået både før og etter skatt har økt i Norge relativt til våre handelspartnere de senere år.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produkti-

vitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, også de *skjermede* næringer. De øvrige næringer leverer vareinn-sats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. I tillegg konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. I en situasjon med knapphet på arbeidskraft og kapital kan høyere lønninger og bedre lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne svekkes ved at det blir vanskeligere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke sees uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi forøvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

I avsnitt 3.3 har Beregningsutvalget gjengitt tall for utviklingen i lønnskostnader i norsk industri. Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil blant annet være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i avsnitt 3.2.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i produktivitet, dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for utviklingen i industriens konkurranseevne over kortere tidsperioder.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 3.3. Beregningsutvalget mener de tall som legges frem for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1, 1986 (NOU 1986: 14).

2. KURSUTVIKLINGEN FOR NORSKE KRONER

Hovedtendensen i det internasjonale valutamarkedet siden utgangen av februar 1985 har

vært at amerikanske dollar har depresiert betydelig overfor bl.a. japanske yen og de fleste vesteuropeiske valutaer. På et møte i september i 1985 ble finansministrene og sentralbanksjefene i de fem største industrilandene enige om å intervenere i valutamarkedet for å få ned kursen på amerikanske dollar. Denne beslutningen har i betydelig grad bidratt til reduksjonen i dollarkursen. Fra utgangen av februar 1985 til utgangen av november 1986 har dollaren depresiert overfor japanske yen og tyske mark med henholdsvis 40 pst. og 43 pst.

Siden begynnelsen av 1985 har det vært foretatt paritetsendringer innenfor det europeiske monetære samarbeidet, EMS, tre ganger. I juli 1985 ble italienske lire devaluert 8 pst. overfor de andre medlemsvalutaene. I april i år ble franske franc, etter initiativ fra Frankrike, skrevet ned med 3 pst., mens tyske mark og nederlandske gylden ble skrevet opp med 3 pst. og (bl.a.) danske kroner med 1 pst. I august ble så irske pund devaluert overfor de øvrige EMS-valutaene med 8 pst.

Verdien av den norske kronen er knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartners valutaer. Valutakurven ble etablert i 1978, mens de någjeldende vektene ble fastsatt i august 1982. Dette systemet holder kronens internasjonale verdi noenlunde konstant overfor et veid gjennomsnitt av valutaene til våre viktigste handelspartnere; tillatt svingningsintervall er $\pm 2,25$ pst. av kursindeksens sentralverdi.

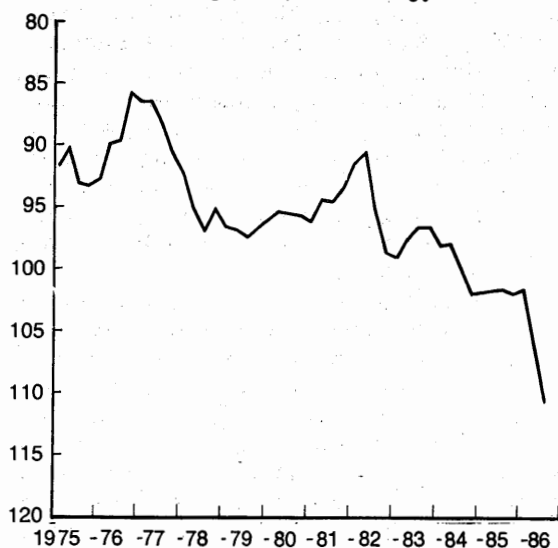
Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt med dagens vektor og veieteknikk, er gitt i figur 3.1. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnadsmessige konkurranseevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi ved årsskiftet 1976—77 nådde et maksimum. I tredje kvartal i 1986 har kroneverdien i gjennomsnitt ligget om lag 20 pst. under den maksimumsverdien.

Figur 3.2 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer i 1985 og 1986 t.o.m. november. I denne perioden sett under ett har den norske krone styrket seg overfor amerikanske dollar, og svekket seg overfor de andre valutaene.

Verdien av den norske kronen er blitt justert fem ganger siden 1982.

— I august 1982 da antallet valutaslag i kurven ble utvidet fra 12 til 14 og vektene for de enkelte valutaer endret.

Figur 3.1. Kursutviklingen for norske kroner målt med kursindeksen. (Dagens kurvsystem.) Kvartalsgjennomsnitt.

- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene endret.
- I juni 1984 da beregningsmetoden for kursindeksen ble endret ved at en gikk over fra aritmetrisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedelen (101,13—102,25) av det tillatte svingningsintervallet ($100 \pm 2,25$ pst.).

Sett under ett bidro disse fire justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst. 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112. I 1985 og i 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet (101,69) i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet. Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 pst. over dette nivået. Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av endringen i kurs-

indeksens verdi.¹⁾ Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralnivå etter 11. mai en devaluering av kronen på om lag 9,2 pst.; fra det normalnivået som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift av 12. august 1985.

Den første tiden etter devalueringen (ut juni) lå kursindeksen på om lag 109,55. Det innebar at devalueringen i første omgang bare slo ut med en reduksjon av kroneverdien med vel 7 pst. Senere er kronen blitt gradvis svekket, men i midten av desember hadde kursindeksen stabilisert seg nær 114. Det innebærer en svekkelse av kronenes verdi med om lag 4 pst. fra nivået den første tiden etter devalueringen.

Hittil i år, dvs. fram til 19. desember, har kursindeksen i gjennomsnitt vært 6 pst. høyere enn gjennomsnittsnivået i 1985.

Det presiseres at de beregnede verdiendringene er knyttet til kurvvekter, og at andre vekstsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i de bilaterale valutakursene. Se figur 3.2.

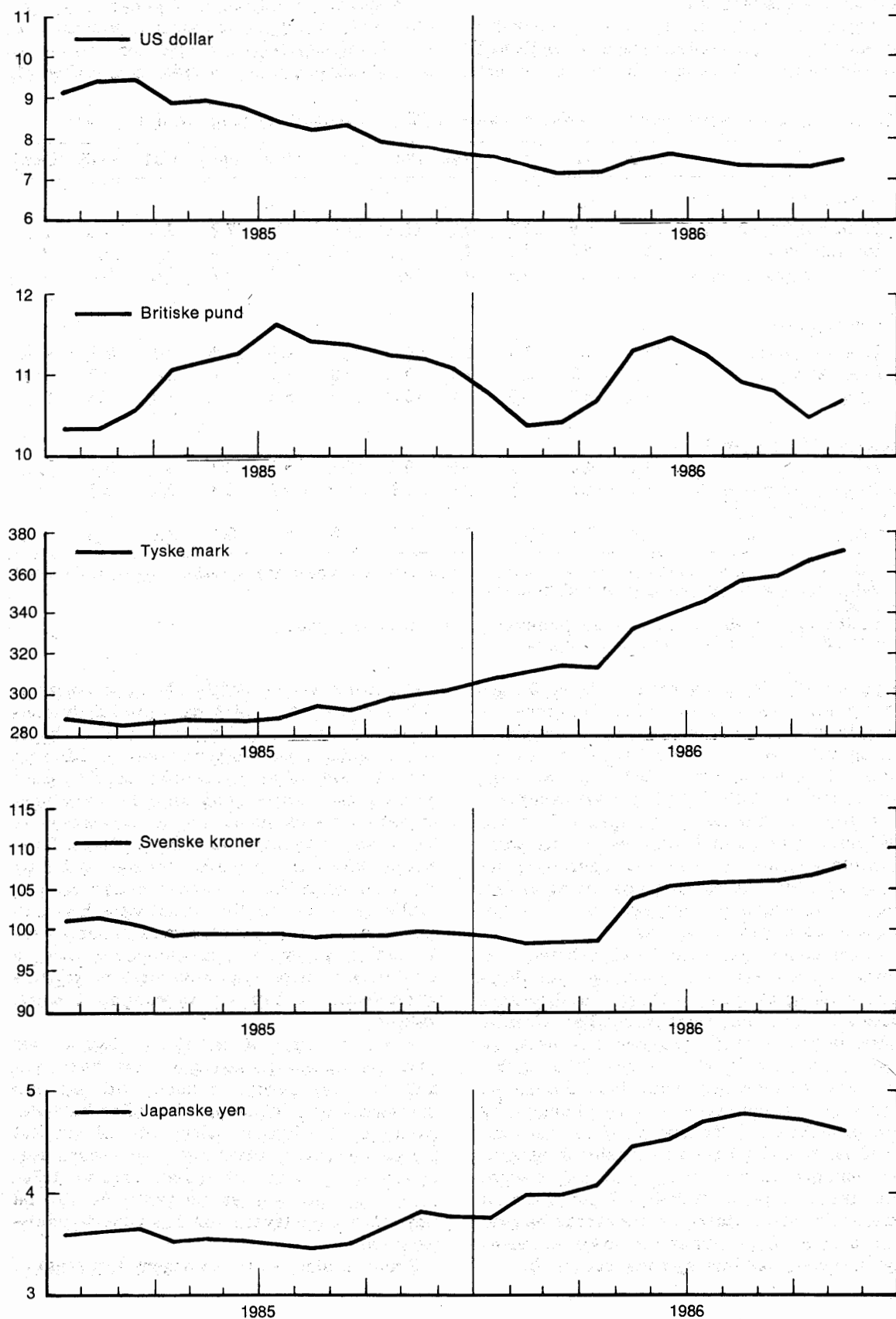
3. LØNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 3.1 viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1976—1986. Sammenveilingen av

¹⁾ Bilaterale valutakurser, f.eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antall kroner pr. dollar eller ved den inverse, antall dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter «kurvvaluta». Den inverse av kursindeksen kan sies å gi et uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe 100 norske kroner. Med en kurvindeks på 112, må en betale 89,3 enheter av «kurvvalutaen» for å kjøpe 100 norske kroner. En økning av kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 pst. innebærer dermed at kronens verdi endres med 10,7 pst.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Figur 3.2. Middelkurser i Oslo (N.kr. pr. enhet) for US-dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen. Månedsgjennomsnitt.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurvvekter.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurranseevne, målt ved relativ vekst i lønnskostnader pr. produsert

enhet. I årene 1978 og 1979 gikk denne utviklingen i motsatt retning.

I hvert år fra 1980 t.o.m. 1985 har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon. I 1986 ser det ut til at kostnadsposisjonen er blitt noe forbedret,

Tabell 3.1. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE). Prosentvis endring fra året før.¹⁾

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986 ²⁾
Handelspartnere:											
Lønnskostnader	12,8	10,6	10,4	10,7	11,9	11,0	8,7	7,2	6,5	6,3	5
Produktivitet	5,6	2,5	3,3	4,3	1,6	3,1	2,8	5,9	6,0	3,3	2
LPE, nasjonal valuta	6,8	7,8	6,4	6,1	10,0	7,7	5,6	1,2	0,4	2,9	3
Norsk industri:											
Lønnskostnader	12,4	10,1	7,8	4,0	9,8	11,5	9,2	11,2	9,8	8,0	9½
Produktivitet	0,6	÷1,9	÷0,1	3,8	÷0,9	0,3	2,6	5,9	3,8	1,2	1½
LPE	11,8	12,2	8,0	0,2	10,8	11,2	6,5	5,0	5,8	6,7	8
Relativ LPE, nasjonal valuta											
Valutakursendringer ³⁾ ...	÷2,2	÷1,4	6,6	1,9	÷1,2	÷1,0	÷0,5	3,3	2,0	2,3	6
Relativ LPE, felles valuta											
	7,0	5,6	÷5,2	÷7,3	1,9	4,3	1,3	0,4	3,2	1,3	÷1¼

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier.

²⁾ Anslag.

³⁾ Positivt tall innebærer en effektiv depresiering av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk Sentralbyrå.

p.g.a. devalueringen av kronen. Tabell 3.1 gir et inntrykk av hva de ulike faktorene — lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser — har betydd for utviklingen i perioden 1976—1986, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks-virkningssammenheng.

Dekomponeringen av LPE-veksten på lønns- og produktivitet utvikling kan dessuten være usikker i år med arbeidstidsforkortelse eller hvor den gjennomsnittlige arbeidstiden endres av andre grunner. Det meste av den internasjonale statistikken (bl.a. IMF's tall som er nyttet her) måler både lønnskostnader og bruttoprodukt pr. time (timelønn og timeproduktivitet). Tallene for Norge derimot, er så langt mulig basert på Nasjonalregnskapet, som gir tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. Statistisk Sentralbyrå vil imidlertid snart utarbeide timeverks-baserte tall, som på dette punkt vil bedre sammenlignbarheten med internasjonal statistikk.

Det synes likevel påfallende hvor systematisk — og sterkt — ulikheter i produktivitet utviklingen ser ut til å ha bidratt til svekkelsen av industriens konkurranseevne, både på 1970- og 1980-tallet. Det er ikke enkelt å peke på noen god forklaring på dette. Investeringsnivået i norsk økonomi — også i industrien — har gjennomgående vært relativt høyt. I utgangspunktet er det derfor lite som tyder på at kapitalintensiteten i norsk industri gradvis skulle ha avtatt, relativt til hos våre handelspartnere. Det kunne derfor være grunnlag for å studere nærmere sammenhengen mellom utviklingen i arbeidsproduktiviteten, kapitalintensiteten og kapitalavkastningen i norsk industri.

Tabell 3.1 viser videre at i perioden etter 1980 har lønnskostnadsveksten for hvert enkelt år vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste år var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere.

Kroneverdien, målt ved dagens kurvvekter,

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

har falt klart siden midten av 1970-årene, men den direkte virkningen på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år. De fire siste årene, og særlig i 1986, har nedgang i kroneverdien isolert sett bidratt til en forbedring av konkurranseevnen.

Fra 1985 til 1986 har en lagt til grunn en lønnskostnadsvekst i norsk industri på om lag 9 ½ pst.

Produktivitetsveksten i industrien i 1986 er anslått til 1 ½ pst. Det er i overensstemmelse med anslaget i Salderingsproposisjonen. Basert på disse anslagene ventes lønnskostnadene pr. produsert enhet å øke med om lag 8 pst. fra 1985 til 1986.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien hos våre handelspartnere er anslått å ha økt med 3 pst. fra 1985 til 1986 målt i nasjonal valuta og om lag 9 ¼ pst. målt i norske kroner.

Alt i alt regner Beregningsutvalget dermed med en forbedring i norsk industris relative kostnadsutvikling fra 1985 til 1986 på omlag 1 ¼ pst.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien innen de enkelte land, er gjengitt i tabell 3.2. Tabellen gir et bilde av

utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i de enkelte land og viser hvor store forskjeller det er i kostnadsutviklingen mellom de enkelte land. På grunn av de store forskjellene vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjer vil stå overfor.

Regnet i nasjonal valuta viser tabellen at ingen av våre handelspartnere har hatt en så sterk vekst i LPE hverken i 1984, 1985 eller 1986 som Norge. Av de mest sentrale handelspartnere skiller Storbritannia og Sverige seg ut med den sterkeste LPE-veksten i 1985 og 1986. I USA og Nederland ser det ut til at lønnskostnadene pr. produsert enhet har falt i 1986.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Ikke bare er usikkerheten knyttet til anslagene for lønnskostnader, produktivitet og valutakursendringer for Norge, men også til anslagene for våre viktigste handelspartnere. Konklusjonene overfor må derfor tolkes med varsomhet.

Tabell 3.2. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien.¹⁾ Prosentvis endring fra året før.

	LPE-endring i nasjonal valuta						Valutakursutviklingen overfor norske kroner					LPE-endring i norske kroner				
	Kurv- vekter	1982	1983	1984	1985 ²⁾	1986 ²⁾	1982	1983	1984	1985	1986	1982	1983	1984	1985 ²⁾	1986 ²⁾
Belgia	2,4	0,9	1,5	0,7	3,7	0	÷ 9,5	3,9	÷ 1,1	3,3	..	÷ 8,7	5,5	÷ 0,4	7,2	..
Canada	3,6	13,4	0,9	÷ 4,5	2,3	1½	9,4	13,3	6,4	0,0	..	24,0	14,4	1,6	2,3	..
Danmark	6,8	8,4	4,5	÷ 2,4	4,3	4	÷ 4,0	3,2	÷ 1,4	3,1	..	4,1	7,9	÷ 3,7	7,6	..
Finland	3,0	7,1	3,4	2,7	3,7	3½	0,7	÷ 2,2	3,6	2,1	..	7,9	1,1	6,4	5,8	..
Frankrike	9,2	11,2	7,5	3,5	2,1	2¼	÷ 7,2	÷ 2,2	÷ 2,8	2,6	..	3,2	5,3	0,6	4,9	..
Italia	3,3	18,2	13,5	2,8	4,5	3½	5,9	1,0	÷ 3,6	÷ 3,1	..	11,2	14,6	÷ 0,9	1,3	..
Nederland	4,6	4,3	÷ 1,5	÷ 6,7	÷ 0,8	÷ ¾	4,9	6,0	÷ 0,7	2,0	..	9,4	4,4	÷ 7,3	1,2	..
Storbritannia	14,7	4,6	0,2	3,6	6,0	5½	÷ 2,9	÷ 1,8	÷ 1,8	1,9	..	1,6	÷ 1,6	1,7	8,1	..
Sverige	15,0	4,1	1,4	4,0	6,6	5½	÷ 9,3	÷ 7,7	3,6	1,3	..	÷ 5,6	÷ 6,4	7,8	8,0	..
Sveits	1,2	5,3	÷ 1,6	÷ 5,9	2,2	1	8,6	9,4	÷ 0,1	1,0	..	14,4	7,7	÷ 6,0	3,2	..
Vest-Tyskland	17,7	3,2	÷ 0,4	÷ 0,8	0,1	3	4,6	7,7	0,2	2,0	..	8,0	7,3	÷ 0,6	2,1	..
Østerrike	1,5	2,8	÷ 0,2	÷ 0,8	2,1	1	4,9	7,6	0,3	2,1	..	7,9	7,8	÷ 0,5	4,3	..
Japan	6,0	÷ 0,8	÷ 2,2	÷ 4,2	0,6	4	÷ 0,5	18,5	11,7	5,1	..	÷ 1,3	15,9	7,0	5,8	..
USA	11,0	6,2	÷ 2,5	÷ 0,6	0,6	÷ ¾	12,5	13,2	11,9	5,3	..	19,4	10,4	11,2	6,0	..
Norges handelspartnere	100,0	5,6	1,2	0,4	2,9	3	÷ 0,5	3,3	2,0	2,3	6	5,1	4,6	2,5	5,3	9¼
Norge		6,5	5,0	5,8	6,7	8						6,5	5,0	5,8	6,7	8
Relativ LPE-endring ...												1,3	0,4	3,2	1,3	÷ 1¼

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk Sentralbyrå.

KAPITTEL 4

Konjunktursituasjonen

1. VERDENSØKONOMIEN

Den viktigste hendelsen i internasjonal økonomi i 1986 har vært det kraftige fallet i råoljeprisen. Oljeprisfallet har bidratt til at prisstigningen i industrilandene er kommet ned mot om lag 2 pst. eller ned på stignings-takten fra 1960-årene. Oljeprisfallet har også sammen med bl.a. et redusert internasjonalt rentenivå, i betydelig grad bidratt til at den nåværende internasjonale økonomiske oppgangen ventes å fortsette i 1987. Det er imidlertid usikkert hvor sterk veksten vil bli i 1987. Det er også betydelig usikkerhet knyttet til varigheten av oppgangen utover 1987.

En anslår nå at *bruttonasjonalproduktet* i OECD-området vil vokse med $2\frac{1}{2}$ pst. fra 1985 til 1986, og med $2\frac{3}{4}$ pst. fra 1986 til 1987. For våre handelspartnere anslår en nå en noe svakere vekst i 1987; $2\frac{1}{4}$ pst. Anslag for BNP-veksten hos de enkelte handelspartnere er gjengitt i tabell 4.1.

Fra første halvår 1985 til første halvår 1986 vokste *bruttonasjonalproduktet* (BNP) i OECD-området med bare 2,1 pst., mens den innenlandske etterspørselen vokste med 3,3 pst. Denne svake BNP-veksten skyldes i hovedsak en svak utvikling i netto-eksporten fra OECD-området. Oljeeksporterende og andre

Tabell 4.1. BNP i OECD-området. Prosentvis endring.

	Eksport- vekter 1984	Årlig gj.snitt 1972—82	Fra foregående år				
			1983	1984	1985	1986 ¹⁾	1987 ¹⁾
BNP							
Belgia	2,4	2,3	÷ 0,1	1,3	1,1	2	1½
Danmark	9,0	1,9	2,1	3,5	3,8	3¼	¾
Finland	4,0	3,1	2,9	3,0	2,8	2	3
Frankrike	4,7	2,7	0,8	1,5	1,4	2	2¼
Italia	3,8	2,6	÷ 0,2	2,8	2,3	2½	3
Nederland	6,6	1,9	0,9	1,8	1,8	1½	1½
Storbritannia	16,5	1,4	3,3	2,8	3,5	2¼	2½
Sverige	19,3	1,6	2,4	3,4	2,3	2	1¾
Vest-Tyskland	18,6	2,0	1,5	3,0	2,5	2¾	3
Japan	4,1	4,3	3,2	5,1	4,5	2¼	2¾
USA	11,0	2,2	3,4	6,4	2,7	2¾	3
Norges handelspartnere	100,0	2,0	2,2	3,4	2,7	2½	2¼
OECD totalt		2,6	2,6	4,7	3,0	2½	2¾
— syv store land		2,6	2,8	4,9	3,0	2½	3
— andre OECD-land		2,4	1,7	3,2	2,9	2¼	2¼
OECD Europa		2,2	1,5	2,5	2,5	2½	2½
Norge			4,5	5,6	4,2	4½	3¼
— Fastlands-Norge		3,0	2,5	3,7	4,3	3½	1¼
Industriproduksjon							
Norges handelspartnere		1,2	3,1	6,2	3,0	2	2½
OECD totalt		1,7	3,4	8,1	2,9	1¼	2½
Norge ²⁾		0,3	÷ 0,6	2,4	2,6	2	1¾

¹⁾ Anslag.²⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.

Kilde: OECD, Finansdepartementet og nasjonale kilder.

råvareeksporterende land utenfor OECD-området reduserte sin import betydelig som følge av svake priser på sine eksportvarer. Samtidig økte OECD-landene sin import betydelig.

Den svake nettoeksporten i første halvår har bidratt til at *industriproduksjonen* i OECD-området nå anslås å vokse med bare 1 ¼ pst. fra 1985 til 1986. En regner imidlertid med en veksttakt på 2 ½ pst. fra 1986 til 1987. Hos våre handelspartnere anslår en nå veksten i *industriproduksjonen* til 2 pst. fra 1985 til 1986 og til 2 ½ pst. fra 1986 til 1987.

I 1984 og 1985 har det i gjennomsnitt vært en sysselsettingsvekst i OECD-området på om lag 1 ½ pst. Til tross for dette har *arbeidsledigheten* ikke blitt redusert. Det skyldes en betydelig vekst i arbeidsstyrken. Det har imidlertid vært store regionale variasjoner i utviklingen i arbeidsledigheten. I USA er antallet arbeidsløse som andel av arbeidsstyrken redusert fra 9,6 pst. i 1983 til 7,2 pst. i 1985. Tilsvarende er arbeidsledigheten i EF-landene i den samme perioden økt med 0,8 prosentpoeng til 11,5 pst. For 1986 og 1987 venter en at arbeidsledigheten i OECD-området vil forbli omlag som i 1985, dvs. om lag 31 mill. arbeidsledige personer.

Prisstigningen internasjonalt har avtatt be-

tydelig det siste året, godt hjulpet av prisetallet på råolje, lave priser på andre råvarer og et lavere internasjonalt rentenivå. Den gjennomsnittlige veksten i konsumprisene fra året før, blir omtrent den samme i 1986 og 1987. Begge år har en lagt til grunn en prisstigning i OECD-området på 2 ¾ pst. mens prisstigningen hos våre handelspartnere anslås til 2 ¼ pst. Detaljerte anslag for prisstigningen hos våre handelspartnere er gitt i tabell 4.2.

I juli i år var prisstigningen hos våre handelspartnere, målt ved veksten i konsumprisindeksen fra samme måned året før, nede i 1,9 pst. mot 4,9 pst. ett år tidligere. En må regne med en noe sterkere prisstigningstakt framover når virkningene av oljeprisfallet er uttømt. Prisstigningen vil likevel holde seg lav.

Finanspolitikken i OECD-området sett under ett har vært nøytral eller kanskje svakt ekspansiv i 1986. Oljeprisfallet og nedgangen i inflasjonstakten har økt realverdien av utgiftspostene på de offentlige budsjettene, og dette er bare delvis blitt motvirket av økte energiavgifter og reduksjoner i nominelle bevilgninger. Finanspolitikken er derfor blitt

Tobell 4.2 Konsumprisindekser i OECD-området. Prosentvis endring.

	Kurv- vekter	Årlig gj.snitt 1972-82	Fra foregående år					De siste 12 måneder til okt. 1986
			1983	1984	1985	1986 ¹⁾	1987 ¹⁾	
Belgia	2,4	8,0	7,7	6,3	4,9	1¼	1¼	0,8
Canada	3,6	9,6	5,9	4,3	4,0	2½	3	4,4
Danmark	6,8	9,6	6,9	6,3	4,7	3¾	3¾	4,5
Finland	3,0	10,0	8,3	7,1	5,9	3½	2½	3,5
Frankrike	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2¼	2	2,2
Italia	3,3	16,7	14,6	10,8	9,3	6½	4	5,5
Nederland	4,6	7,0	2,8	3,3	2,3	÷ ¼	÷ ½	÷ 0,2
Storbritannia	14,7	14,0	4,6	5,0	6,1	3¾	4	3,0
Sverige	15,0	10,1	8,9	8,0	7,4	4	3¼	4,1
Sveits	1,2	4,9	3,0	2,9	3,4	¾	1¼	0,4
Vest-Tyskland	17,7	5,2	3,3	2,4	2,2	÷ ½	¼	÷ 0,9
Østerrike	1,5	6,4	3,3	5,6	3,2	1½	2	1,6
Japan	6,0	8,6	1,9	2,2	2,1	¾	0	÷ 0,6
USA	11,0	8,7	3,2	4,3	3,5	2¼	3	1,5
Norges								
handelspartnere	100,0	9,5	5,8	5,2	4,7	2¼	2¼	2,0
OECD totalt		9,9	5,2	5,2	4,5	2¾	2¾	2,3
— syv store land		9,4	4,4	4,6	3,8	2	2¼	1,4
Norge		9,5	8,4	6,2	5,7	7,2		8,8
Forskjell i								
prisstigning ²⁾		0,0	2,6	1,0	1,0	4¾		6,7

¹⁾ Anslag. For prognoseår er angitt prisstigning i privat forbruk etter nasjonalregnskapsdefinisjoner med unntak av de nordiske land.

²⁾ Prisstigning i Norge i forhold til våre handelspartnere.

Kilde: OECD, nasjonale kilder og Finansdepartementet.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

noe mindre restriktiv i 1986 enn opprinnelig lagt til grunn.

I 1987 må en forvente en tilstramming av finanspolitikken i OECD-området sett under ett, som en følge av en omlegging av finanspolitikken i USA. De siste årene har økende budsjettunderskudd i USA motvirket tilstramming av finanspolitikken i andre OECD-land. Som nærmere omtalt nedenfor er det fortsatt knyttet usikkerhet til gjennomføringen av finanspolitikken i USA. Men det synes rimelig å legge til grunn at det føderale budsjettunderskuddet blir redusert merkbart i budsjettåret 1987, som startet 1. oktober. I de fleste andre landene er målet fortsatt å redusere budsjettunderskuddene.

Pengepolitikken i de aller fleste industri-land har gitt rom for et markert fall i det nominelle rentenivået i løpet av det siste året — omtrent i takt med nedgangen i prisstigningstakten. I noen land har også realrentene sunket noe.

Veksten i pengemengden har i mange land vært høyere enn de måltall som har vært fastsatt. Liberalisering av kredittpolitikken og finansielle innovasjoner gjør imidlertid pengemengde-aggregatene vanskeligere å tolke enn før. Det er derfor blitt lagt mindre vekt enn tidligere på å styre etter utviklingen i pengemengden.

I de fleste OECD-land ventes privat konsum å gi det største bidraget til den økonomiske veksten i 1987. Samtidig forutsettes det også en økning i de private investeringer. Utviklingen i begge disse etterspørselskomponentene er påvirket av fallet i oljeprisene. Fallet i oljeprisene har gitt de oljeimporterende landene en betydelig bedring i bytteforholdene, som i de fleste europeiske land og Japan er blitt forsterket av utviklingen i valutakursene. Denne inntektsgevinsten er blitt delt, på forskjellige måter i forskjellige land, mellom husholdningene, bedriftene og offentlig sektor.

Det er usikkert hvor sterk den økonomiske veksten i 1987 blir. Usikkerheten gjelder blant annet hvordan den innenlandske etterspørselen i OECD-området vil utvikle seg etter hvert som virkningen av oljeprisfallet uttømmes — samtidig som finanspolitikken dreies i noe mer restriktiv retning.

Videre er det knyttet betydelig usikkerhet til netto-eksportutviklingen for OECD-området. Som tidligere nevnt var nettoeksporten fra OECD-området svak i første halvår 1986, noe som kan indikere at de som har tapt på oljeprisfallet hurtig har tilpasset seg lavere inntekter. Det er imidlertid mulig at eksporten fra OECD-området til oljeproduiserende land fortsatt vil falle betydelig. Medlemslan-

dene i Organisasjonen av Oljeeksporterende land, OPEC, har gjennom flere år fått redusert sine inntekter fra oljevirksomheten også ved at deres produksjon er blitt betydelig redusert.

De store ubalansene i betalingsstrømmene mellom USA på den ene siden og Japan og Vest-Tyskland på den andre siden består, med små muligheter til vesentlige forbedringer på kort sikt. Ubalansene kan indikere at amerikanske dollar fortsatt kan komme til å falle betydelig mot andre valutaer framover. Et eventuelt dollarkursfall kan medføre at pengepolitikken i USA strammes til, med dertil hørende renteøkninger, noe som i så fall vil virke dempende på veksten både i USA og i resten av OECD-området.

I USA har veksten siden slutten av 1984 vært i området 2½—3 pst. En venter en veksttakt i dette området også i 1986 og 1987, kanskje med en noe sterkere vekst i 1987 enn i år. En har lagt til grunn at depresieringen av dollaren vil føre til at utenrikshandelen vil gi et visst positivt vekstbidrag i 1987. Foreløpige nasjonalregnskapstall for tredje kvartal tyder imidlertid på at utenrikshandelen med varer og tjenester fortsatt gir et betydelig negativt vekstbidrag. Prisstigningen, målt ved tolv månedersveksten i konsumprisindeksen var i oktober 1,5 pst. Til tross for at dollaren har depresiert kraftig mot bl.a. japanske yen og tyske mark har prisstigningen det siste året vært lav. Det kan tyde på at bedrifter som eksporterer til USA gjennomgående har redusert sine profittmarginer for å begrense prisøkningene på det amerikanske markedet. Etter fall i konsumprisene tidligere i år, er det nå imidlertid tegn til tiltakende prisstigningstakt.

Underskuddet på det føderale budsjettet i USA kom i budsjettåret 1986 opp i om lag 230 mrd. dollar. For budsjettåret 1987, som begynte 1. oktober 1986, setter den såkalte Gramm-Rudman-Hollings-loven et tak på budsjettunderskuddet på 144 mrd. US dollar. Det er imidlertid sannsynlig at underskuddet ikke vil bli redusert tilstrekkelig til å holde underskuddet innenfor G-R-H-lovens ramme. Det skyldes bl.a. at en nøkkelbestemmelse i loven, om automatiske kutt i budsjettet hvis lovens måltall overskrides med mer enn 10 mrd. dollar, ble erklært for konstitusjonsstridig i sommer. Uansett om måltallet for underskuddet for inneværende budsjettår overholdes eller ikke, må en regne med en tilstramming av finanspolitikken.

Det er i høst vedtatt en ny skattelov i USA. Loven går bl.a. ut på å redusere skattene for privatpersoner, og øke skattene for bedrifter på en slik måte at statens inntekter holdes

konstante. Det er en viss usikkerhet om hvordan den nye skatteloven vil påvirke den økonomiske veksten framover. Trolig vil veksten dempes på kort sikt fordi skattebetalingene fra næringslivet vil øke, og derved dempe investeringene.

I Japan vokste bruttonasjonalproduktet med 1,3 pst., regnet i årlig rate, fra 2. halvår 1985 til 1. halvår 1986. Til sammenlikning var BNP-veksten i gjennomsnitt på 4,4 pst. i tidsrommet 1976—1985. For første gang på flere år har utenrikshandelen gitt et negativt vekstbidrag. En må regne med at dette i hovedsak skyldes at japanske eksportører har tapt markedsandeler som følge av apresieringen av yen. For 1986 og 1987 legger en til grunn en BNP-vekst på hhv. 2 ¼ pst. og 2 ¾ pst. Prisstigningen i Japan har tradisjonelt sett vært svært lav. En regner med en prisstigning på ¾ pst. i 1986 og uendret prisnivå i 1987. Arbeidsledigheten ventes å stige noe i 1987.

I Vest-Tyskland er innenlandsk etterspørsel nå den viktigste drivkraften bak oppgangen, noe som en venter skal fortsette gjennom 1987. Bruttonasjonalproduktet ventes å vokse med hhv. 2 ¾ pst. og 3 pst. i 1986 og 1987. Fra 1985 til 1986 venter en et fall i prisnivået på ½ pst., og en venter at prisnivået bare vil stige lite fra 1986 til 1987.

I Storbritannia har den nåværende oppgangen vart i fem år, og ventes å fortsette. En anslår BNP-veksten til om lag 2 ½ pst. i både 1986 og 1987, mens prisstigningen anslås til om lag 3 ¾ pst. i år og 4 pst. i 1987.

I Danmark er det offentlige budsjettbalansen betydelig forbedret de siste årene, fra et underskudd på 9 pst. av BNP i 1982 til et antatt overskudd på 3 pst. av BNP i 1986. Også arbeidsledigheten er redusert betydelig. På tross av dette har underskuddet på driftsregnskapet gjennom flere år vært økende. En vesentlig årsak til det økende underskuddet er den sterke veksten i privat forbruk, som for en vesentlig del er lånefinansiert. For å dempe det private forbruket, og derigjennom redusere underskuddet på driftsregnskapet har regjeringen gjennomført flere innstramningstiltak i 1986. Den siste innstramningen, den såkalte «kartoffelkuren» ble vedtatt i oktober. Denne innstramningen går i korthet ut på å dempe det private forbruket som lånefinansieres. Et vesentlig element i innstram-

mingen er at det pålegges en avgift på 20 pst. på nettorenteutgifter på private selvangivelser. Renter på lån til næringsvirksomhet, pantelån på boliger og studielån regnes ikke med i avgiftsgrunnlaget. En regner nå med en BNP-vekst på 3 ¼ pst. i 1986 og ¾ pst. i 1987. Prisstigningen anslås til 3 ¾ pst. både i 1986 og 1987.

I Sverige vokste bruttonasjonalproduktet i 1985 med 2,3 pst. Innenlandske etterspørselskomponenter var den viktigste vekstfaktoren. For 1986 og 1987 regner en med en BNP-vekst på i underkant av 2 pst. med noe lavere vekst i slutten av perioden. Regjeringen holder fram med å føre en stram finanspolitikk og fra 1982 til 1986 er budsjettunderskuddet blitt om lag halvert.

Prisstigningen i Sverige har de siste årene vært høy, 8,1 pst. i gjennomsnitt i årene 1983 til 1985. Oljeprisfallet og rentenedsettelse reduserte tidligere i år prisstigningstakten. Fra oktober 1985 til oktober 1986 steg prisene med 4,1 pst. For 1986 og 1987 regner en med en gjennomsnittlig prisstigning fra året før på hhv. 4 pst. og 3 ¼ pst. Prisstigningsanslaget for 1987 forutsetter at lønnsveksten reduseres.

2. NORSK ØKONOMI

Norsk økonomi passerte trolig en konjunkturtopp i løpet av første halvår i år. Produksjonsveksten for fastlands-Norge — dvs. BNP regnet utenom oljevirksomhet og sjøfart — lå gjennom sommerhalvåret i år på drøyt 2 prosent, noe som var mer enn en halvering fra veksttakten gjennom det foregående året. Det er grunn til å anta at den økonomiske veksten gjennom 1987 vil bli betydelig svakere enn det den har vært i de foregående tre årene. Det er innenlandsk etterspørsel som nå gir reduserte vekstimpulser; først og fremst en kraftig avmatning og mulig nedgang i privat konsum, men også investeringsoppsvingen viser tegn til å flate ut. Det er foreløpig ingen klare tegn til en eksportoppgang som kan erstatte svekkelsen av innenlandske etterspørselskomponenter. Driftsbalansen ovenfor utlandet vil fortsatt vise betydelige underskudd.

En oversikt over utviklingen i de realøkonomiske hovedstørrelsene for 1983—1985 og anslag for 1986 og 1987 slik de ble gitt i Nasjonalbudsjettet, og med justerte anslag publisert i Salderingsproposisjonen, er gjengitt i tabell 4.3.

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Tabell 4.3. Utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra foregående år.

	Regnskap ¹⁾			Anslag ²⁾	
	1983	1984	1985	1986	1987
Privat konsum	1,5	2,7	8,2	4,7 (4,7)	0,4 (0,0)
Offentlig konsum	4,6	2,0	3,4	2,0	1,7 (1,3)
Bruttoinvesteringer i fast kapital	5,8	8,7	÷ 21,9	22,3	÷ 4,6
Oljevirksomhet og sjøfart ³⁾	31,1	25,6	÷ 98,9	75,5	÷ 23,7
Annet	0,4	4,0	4,0	10,5	2,1
Innenlandsk anvendelse i alt:					
ekskl. lagerinvesteringer	3,4	4,2	÷ 1,6	8,4	÷ 0,7
inkl. lagerinvesteringer	1,1	5,7	2,7	7,8	÷ 0,2
Eksport	7,3	7,5	10,0	3,5 (3,7)	1,8 (4,6)
Tradisjonell vareeksport	9,9	3,1	4,0	0,0 (÷ 1,0)	4,0 (4,0)
Annet (inkl. tjenester)	5,9	9,9	13,2	5,2	0,8
Import	0,0	8,2	7,7	11,7 (10,3)	÷ 3,7 (÷ 3,7)
Tradisjonell vareimport	÷ 3,4	13,8	11,8	12,1 (13,0)	÷ 3,0 (÷ 3,2)
Annet (inkl. tjenester)	6,6	÷ 1,8	÷ 0,9	11,1	÷ 5,2
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	4,5	5,6	4,2	4,2 (4,5)	2,2 (3,2)
— utenom oljevirksomhet og					
sjøfart	2,5	3,7	4,3	3,8 (3,5)	1,2 (1,3)
— industri	÷ 1,0	2,5	2,4	2,8 (2,0)	2,1 (1,7)

¹⁾ 1983—1985 i 1980-priser.

²⁾ Anslag iflg. Nasjonalbudsjettet 1987, i 1985-priser. I parentes er gjengitt (evt. reviderte) anslag publisert i Salderingsproposisjonen (St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 15).

³⁾ Volumnedgangen for 1985 målt i 1980-priser skyldes et uvanlig stort salg av brukte skip til priser vesentlig under de som gjaldt i 1980.

Siden mai i år har prisstigningen tiltatt sterkt. Veksten i konsumprisindeksen fra 1985 til 1986 kan nå anslås til 7,2 prosent, mot 5,7 prosent året før. Den økte prisveksten skyldes dels devalueringen og avgiftsøkningene i løpet av forsommeren i år, men også virkningene av det høye etterspørselspresset i norsk økonomi på lønninger og driftsmarginer i næringslivet. Devalueringen har i første rekke gitt seg utslag i prisene på importerte konsumvarer, særlig i prisene på varer uten konkurrerende norsk produksjon. Det ser ut til at økningen i prisstigningstakten nå er i ferd med å avta; i løpet av vinteren vil trolig devalueringen i stor grad være overveltet i importprisene målt i norske kroner for de fleste konsumvarer. Priseffekten av devalueringen bl.a. som følge av at norske vareinnsatskostnader øker, trenger imidlertid lengre tid for å slå igjennom, og vil derfor ha virkning gjennom hele 1987. Selv med tendens til avtakende prisvekst utover i 1987 regnet fra en måned til den neste, vil økningen regnet fra samme måned året før for bli høy fram til sommeren neste år fordi prisene allerede ved årsskiftet lå ca. 3 1/2 prosent over gjennomsnittet for 1986. Det vises til omtalen av prisutviklingen i kapittel 2.

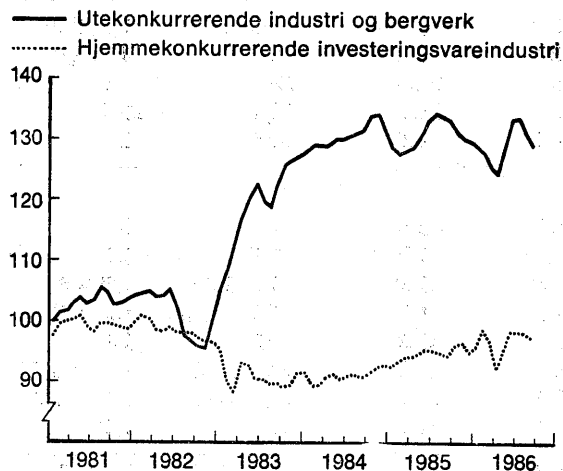
Lønnsveksten i industrien har trolig tiltatt i 1986. Også lønnsveksten utenom industri har i noen tid vært økende, særlig i bygge- og anleggsvirksomhet og privat tjenesteyting. Det vises til omtale av lønnsutviklingen i kapittel 1.

Etter alt å dømme vil norsk økonomi, i hvert fall i første halvdel av 1987, bli preget av et fortsatt stramt arbeidsmarked og et sterkt pris- og kostnadspress. Den vedtatte arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar 1987 vil innebære at det i næringer som berøres sterkt, oppstår behov for flere sysselsatte. I første omgang vil derfor det stramme arbeidsmarkedet vedvare, og den lavere aktiviteten vil neppe umiddelbart kunne avhjelpe situasjonen i sektorer hvor produksjonen er begrenset av mangel på arbeidskraft. Det økte pris- og kostnadspresset gjennom 1985 og 1986 tilsier at norske produsenters konkurranseproblemer vil vedvare både på hjemme- og eksportmarkedene og at dette fortsatt vil virke negativt på produksjonsveksten.

Faktorene bak produksjonsveksten i 1986 og utsiktene for 1987

På årsbasis er det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en samlet produksjonsvekst for

Figur 4.1. *Produksjonsindeks etter konkurranstype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten oljeutvinning. Sesongjustert. 1980=100. 3 måneders veid gjennomsnitt.*

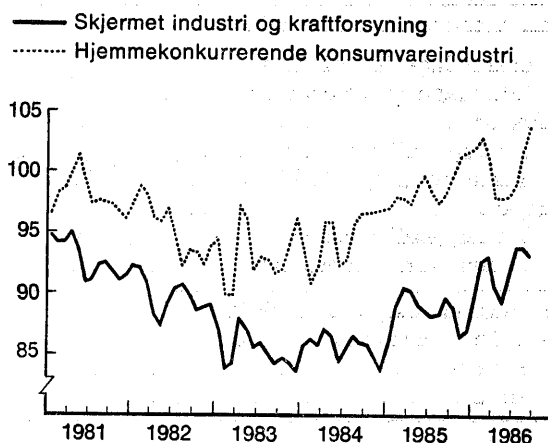
1986 på 4,5 prosent. Regnet uten oljevirkosomhet og sjøfart er veksten anslått til 3,5 prosent. Utvinning av råolje og naturgass står alene for en relativt stor del av den samlede veksten, trass i produksjonsstansen under den nær tre uker lange arbeidskonflikten i april. De sterkeste vekstbidragene kom likevel fra innenlandske etterspørselsfaktorer, slik det framgår av tabell 4.4., som viser beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting, basert på anslagene i Nasjonalbudsjettet. Tilsvarende tabeller er også publisert i utvalgets tidligere rapporter.

For 1987 er det i Salderingsproposisjonen skissert et vesentlig annet bilde enn for 1986, idet det er antatt at innenlandske etterspørselsfaktorer knapt vil gi vekstbidrag regnet på årsbasis. Dette slår ut i en svært lav BNP-vekst utenom olje og sjøfart, 1,3 prosent. Legger man til grunn at produksjonen allerede ved utgangen av 1986 lå 1 ½ prosent over gjennomsnittet for 1986 innebærer anslaget for 1987 om lag uendret produksjon gjennom året. Inklusive olje og sjøfart kan imidlertid veksten bli betydelig også i 1987, med 3 ¼ prosent på årsbasis. Det er da ikke tatt hensyn til mulige begrensninger av oljeproduksjonen.

I beregningene i tabell 4.4 har en nyttet den makroøkonomiske modellen MODIS IV. Beregningene viser først og fremst virkninger som følger av definisjonssammenhenger og av kryssleveranser mellom de ulike næringer. I virkeligheten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på hverandre. Beregningene

gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsak/virkning-sammenhenger. Formålet er først og fremst å anslå de enkelte komponentenes relative betydning for endringen i produksjon, import og sysselsetting. Usikkerhetsmarginene er imidlertid store.

Figur 4.2. *Produksjonsindeks etter konkurranstype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning. Sesongjustert. 1980=100. 3 måneders veid gj.snitt.*

Privat konsum

Oppsvinget i privat konsum sto for det største bidraget til produksjonsveksten i 1986 på årsbasis, om lag 1 ½ prosentpoeng. Regnet gjennom året ble imidlertid bidraget mer beskjedent. Mens veksttaket i privat konsum var uvanlig høy gjennom 1985, avtok den i første halvår i år, og fra 2. til 3. kvartal falt nivået, justert for normale sesongvariasjoner. Dette skyldes i første rekke en reduksjon i etterspørselen etter varige forbruksgoder, først og fremst biler. På grunn av den høye veksten gjennom 1985 vil likevel konsumet, med uendret sesongjustert nivå ut året, øke med vel 4 ½ prosent fra 1985 til 1986.

For 1986 er det i Salderingsproposisjonen anslått en konsumvekst på 4,7 prosent, som kommer på toppen av veksten på 8,2 prosent i 1985. Nye opplysninger kan tyde på at konsumveksten i 1985 var enda sterkere og at spareraten — dvs. sparingen som andel av husholdningenes disponible inntekt — allerede det året var svakt negativ. Nedgangen i privat konsum i andre halvår i år vil neppe bli tilstrekkelig stor til å forhindre et ytterligere fall i spareraten i 1986. Dette innebærer at husholdningssektoren sett under ett både i 1985 og 1986 hadde et høyere forbruk enn hva de hadde løpende inntekt til. Gjeldsbelastningen må således begynne å bli følbare for store deler av sektoren. Det er derfor grunn til å vente en svak konsumutvikling i 1987. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

Tabell 4.4. Beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting i 1986 og 1987.¹⁾

	Produksjon (Prosentenheter)		Import (Prosentenheter)		Sysselsetting (1000 årsverk)	
	1986	1987	1986	1987	1986	1987
<i>Leveranser til/fra sjøfart og oljevirkksomhet²⁾:</i>						
Oljeutvinning og rørtransport	0,9	1,3	÷ 0,2	÷ 0,1	6,2	1,1
Sjøfart og oljeboring	0,0	÷ 0,3	2,8	÷ 2,2	÷ 1,3	÷ 5,4
<i>Innenlandsk sluttanvendelse ekskl. olje og sjøfart:</i>						
Private investeringer ekskl. olje og sjøfart	0,8	0,3	2,4	0,1	17,4	6,6
Privat konsum	1,4	0,1	2,2	0,1	30,1	11,6
Statlig kjøp av varer og tjenester	0,1	÷ 0,0	0,1	÷ 0,0	2,7	0,6
Kommunalt kjøp av varer og tjenester	0,2	0,0	0,1	—	1,9	÷ 0,1
<i>Eksport ekskl. olje og sjøfart:³⁾</i>	÷ 0,2	0,3	÷ 0,6	0,7	÷ 5,9	8,6
<i>Andre faktorer:</i>						
Lagerinvesteringer ekskl. skip og plattformer under arbeid	0,4	0,1	4,1	÷ 1,6	9,2	÷ 3,4
Endringer i importandeler	÷ 0,1	0,1	0,3	÷ 0,3	÷ 3,2	2,8
Produktivitet m.v.	0,1	0,3	0,3	÷ 0,3	÷ 7,5	÷ 18,6
Beregnete bidrag i alt	3,6	2,2	11,5	÷ 3,6	49,6	3,8
Endring iflg. Nasjonalbudsjettet	4,2	2,2	11,7	÷ 3,7		
Endring iflg. Salderingsproposisjonen ..	4,5	3,2	10,3	÷ 3,7		

¹⁾ Utvalgets beregninger, basert på anslag i Nasjonalbudsjettet 1987.²⁾ Inkl. skip og plattformer under arbeid.³⁾ Inkl. eksport av nye skip og plattformer.

uendret nivå på konsumet regnet som årsgjennomsnitt. Usikkerheten er særlig knyttet til spareraten og utvalget kan ikke se bort fra at det private konsumet kan komme til å gå ned fra 1986 til 1987.

Offentlig konsum

Veksten i offentlig konsum vil bli lavere i 1986 enn i tidligere år, og offentlig konsum har derfor bare gitt beskjedne vekstbidrag. I 1987 vil veksten i følge Salderingsproposisjonen bli ytterligere redusert.

Investeringer

Også investeringene har gitt meget sterke vekstbidrag i 1986. Dette skyldes så godt som i sin helhet investeringene for fastlands-Norge. Oljeinvesteringene, som var en viktig impuls bak konjunkturoppgangen i 1983—85, synes bare å ha gitt beskjedne vekstbidrag i 1986. I følge de siste oppgavene fra Statistisk Sentralbyrås investeringsundersøkelser antas påløpte investeringskostnader i oljeutvinning og rørtransport bare å øke med 4 ½ prosent i 1986, målt i verdi. Dette er noe svakere enn lagt til grunn i Salderingsproposisjonen. Kor-

rigert for en relativt lav prisstigning, bl.a. som følge av fallet i ratene for oljerigger, gir det om lag uendret volum fra året før. De norske leveransene har likevel økt noe som følge av en antatt vridning fra import mot norsk produksjon. For 1987 ventes det nå uendret nivå i påløpte investeringskostnader i verdi, dvs. en volummessig nedgang. En tendens til at investeringsanslagene normalt ligger noe for høyt kan bli motvirket av at det nå kan gå mot utbygging av flere nye felt i Nordsjøen. Som følge av nedjusteringen av investeringsanslaget for 1986, kan investeringsnedgangen neste år bli noe lavere enn anslått i Salderingsproposisjonen. Selv med nedgang i 1987 må nivået på oljeinvesteringene fortsatt betegnes som svært høyt, sett i forhold til nivået fram til og med 1982.

Trass i at investeringer for fastlands-Norge ga betydelige vekstbidrag for 1986, synes det som om også disse har blitt mer beskjedne gjennom året; et markert oppsving fra sommeren 1985 ble trolig bremsert opp utover høsten i år. Ifølge beregninger kan industriinvesteringene ha nådd et toppunkt i løpet av året; på grunn av høyt overheng fra 1985 og

sterk vekst i første halvår i år, vil de totale bruttoinvesteringene i industrien likevel øke med 20—25 prosent i volum fra 1985 til 1986. I så fall vil investeringsvolumet i 1986 ligge om lag 15—20 prosent over nivået i 1981, som var forrige toppår for industriinvesteringene. Det ventes ikke noen vesentlig vekst i 1987. Investeringene i andre vareproduserende næringer viser stadig en svak utvikling og vil neppe bidra til vekst fra 1985 til 1986. For investeringene i tjenesteytende sektorer er veksttakten fortsatt høy. I Salderingsproposisjonen er den antatt å holde seg fortsatt høy utover i første halvår 1987.

Eksport

Tradisjonell vareeksport kan ha gitt negative vekstbidrag for norsk økonomi i 1986. I Salderingsproposisjonen er det antatt en volumnedgang på 1 prosent. Nedgangen i verdien av tradisjonell vareeksport som gjorde seg gjeldende gjennom siste del av 1985 og fram til 2. kvartal i år, later til å ha stanset opp. Mens eksport-verdien utover høsten har vist klare tegn til ny vekst, har volumutviklingen foreløpig vært langt svakere. Utviklingen kan tyde på at eksportørene hittil i liten grad har vært i stand til og/eller har utnyttet muligheten til å bedre de relative prisene og dermed øke sine markedsandeler. For 1987 er det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en volumvekst på 4 prosent, omtrent i takt med veksten i våre eksportmarkeder. I så fall vil tradisjonell vareeksport — nest etter investeringene for fastlands-Norge — gi det sterkeste vekstbidraget for produksjon utenom olje og sjøfart i 1987.

Til tross for at eksporten av råolje og naturgass ble begrenset av streiken i april og ekstraordinær lageroppbygging i høst, er eksportvolumet ventet å øke med vel 6 prosent fra 1985 til 1986, regnet i millioner tonn oljekvivalenter. Regnet i faste, 1985-priser blir økningen enda større. Eksportverdien har derimot sunket kraftig som følge av fallet i oljeprisene.

Utenriksekonomien — faktorer bak importveksten

Underskuddet på driftsbalansen overfor utlandet for årets ni første måneder er beregnet til 25,9 milliarder kroner, mot et overskudd på 22,5 milliarder kroner i samme periode i 1985. Halvparten av den kraftige svekkelsen av driftsbalansen sett i forhold til samme periode i fjor skyldes svekkelsen av handelsbalansen med tradisjonelle varer, mens resten kan forklares av fallet i eksportprisene på olje og gass.

Foruten det sterke fallet i bytteforholdet som følge av prisfallet på olje og flere viktige, tradisjonelle eksportvarer, var det en sterk volumøkning i importen som bidro til svekkelsen av driftsbalansen. I Salderingsproposisjonen er importveksten i alt anslått til 10,3 prosent på årsbasis, for tradisjonelle varer til 13 prosent. Foruten økt import av skip og boreplattformer, ga både konsumet og investeringene for fastlands-Norge store bidrag til importveksten, slik det framgår av tabell 4 d. Dessuten synes det som om en betydelig del av importleveransene har gått til lageroppbygging. Oppgangen i importveksten stanset opp i løpet av året. Dette må bl.a. sees i sammenheng med at også veksten i det private konsumet og investeringene har stoppet opp; særlig er personbilimporten sterkt redusert. Den svakere innenlandske etterspørselsveksten kan også ha bidratt til å frigjøre kapasitet i norske bedrifter, samtidig som devalueringen har gjort norske produsenter mer konkurransedyktige på hjemmemarkedet. For 1987 sett under ett er det i Nasjonalbudsjettet lagt til grunn en viss økning i hjemmemarkedsandeler for norske bedrifter. Dette skyldes bl.a. endringer i varesammensetningen i etterspørselen og en viss kostnadsmessig bedring av konkurranseevnen i 1986.

Om underskuddet på driftsbalansen i 4. kvartal blir som i 3. kvartal vil det gi et underskudd på årsbasis på 36 milliarder kroner. En moderat vekst i tradisjonell vareeksport og mulig stagnasjon eller nedgang i tradisjonell vareimport vil kunne bidra til at eksportunderskuddet på handelsbalansen for tradisjonelle varer reduseres framover. I Salderingsproposisjonen er anslaget på driftsbalansen for 1986 33 milliarder kroner. Dette anslaget bygger bl.a. på at den kraftig svekkede innenlandske etterspørselen utover høsten vil slå ut i en klart lavere importvekst målt i volum. For 1987 legger Salderingsproposisjonen igjen til grunn et høyere underskudd enn i 1986, 39 milliarder kroner. Dette er på linje med nivået på underskuddet i 3. kvartal. Forverringen skyldes hovedsakelig at det sterke fallet i oljeprisene i 1986 vil slå gjennom i lavere gasspriser i 1987. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en oljepris på 15 dollar pr. fat. En dollar høyere oljepris i 1987 og 1988 kan isolert sett styrke driftsbalansen i 1987 med vel 2 milliarder kroner og i 1988 med om lag 3 milliarder kroner.

Nedgang i disponibel realinntekt for Norge

Fallet i oljeprisene får store virkninger for landets disponible inntekt i 1986. Byttefor-

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987

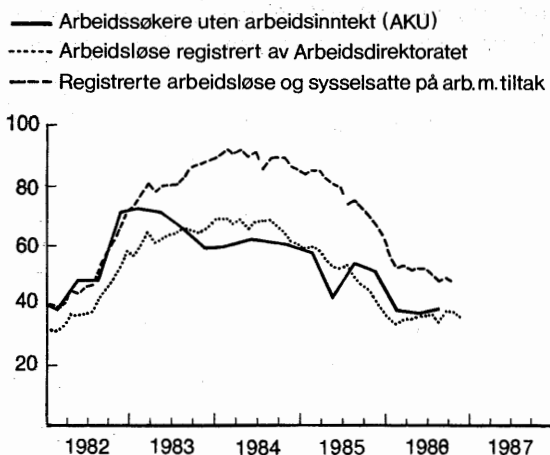
holdet hadde fram til 3. kvartal forverret seg kraftig, ettersom eksportprisene totalt sett anslagsvis har falt med bortimot 20 prosent fra samme periode året før, samtidig som importprisene ikke har endret seg nevneverdig. Som følge av dette synes verdiskapingen i Norge — bruttonasjonalproduktet i løpende priser — bare å bli et par prosent høyere i 1986 enn i 1985, og samlet disponibel inntekt synes å ville ligge på så å si samme nivå i de to årene. Korrigert for inflasjonen, tyder anslag som er foretatt på en nedgang i disponibel realinntekt for Norge på 5,7 prosent fra 1985 til 1986. Nedgangen i 1. halvår 1986 i forhold til samme periode året før er beregnet til 5,3 prosent. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en fortsatt nedgang i 1987, slik at samlet nedgang fra 1985 til 1987 er anslått til 8 1/4 prosent.

Arbeidsmarkedet og faktorer bak sysselsettingsveksten

Sysselsettingsveksten har det siste året vært uvanlig sterk. Sammenliknet med de tre første kvartalene i 1985 har antall sysselsatte personer økt med over 60 000, eller vel 3 prosent. Økt gjennomsnittlig arbeidstid har bidratt til at veksten i antall timeverk økte enda mer enn veksten i tallet på sysselsatte personer isolert sett skulle tilsi. Bidragene til sysselsettingsveksten har først og fremst kommet fra den sterke økningen i privat konsum, men også investeringsoppsvinget har betydd mye, jfr. tabell 4 d. Den sterke sysselsettingsveksten er motsvart av økt yrkesdeltaking blant kvinner og ungdom. Veksten later til å ha avtatt noe i løpet av sommeren og høsten i år. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en økning på 50—60 000 personer på årsbasis. For 1987 er det lagt til grunn en økning i sysselsetting på 20—30 000 personer, noe som er på linje med hva som har vært den gjennomsnittlige årlige økningen i sysselsettingen de siste årene. Den sterke økningen i sysselsettingen siden høsten 1984 kan trekke i retning av svakere sysselsettingsvekst enn normalt i en periode framover. Høyere timelønn kan på den annen side føre til økt yrkestilbøyelighet.

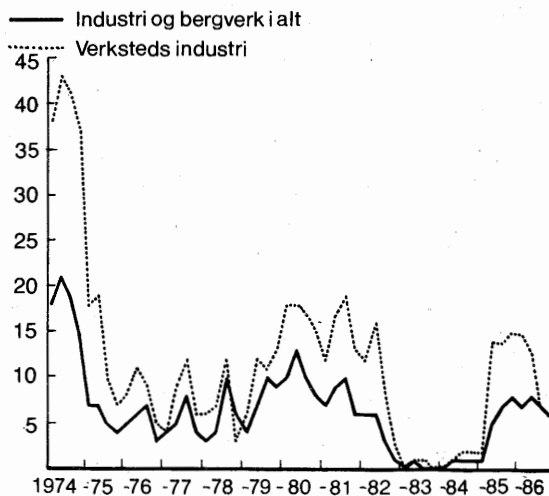
Nedgangen i arbeidsledigheten, som har pågått gjennom flere år, stanset opp i 1. kvartal i år; samtidig har tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak (utenom attføringstiltak) fortsatt å gå ned. Den samlede beholdningen av personer som enten er registrert ledig eller går på tiltak har derfor fortsatt vist nedgang, slik det framgår av figur 4.3. I gjennomsnitt var knapt 2 prosent av arbeidsstyrken ledig i de tre første kvartalene i år.

Figur 4.3. **ARBEIDSLEDIGE.** Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, reg. arbeidsløse ved arbeidskontorene og sysselsetting på arbeidsmarkedstiltak. Sesongjusterte tall i tusen.

Arbeidsmarkedet er særlig stramt for visse yrkesgrupper og i sentrale strøk av landet. For industrien sett under ett synes presset å ha avtatt noe utover i 1986; ledigheten er fortsatt på et klart bunnivå, men tilgangen på ledige plasser begynte å falle og det var tendens til at færre industribedrifter rapporterte at tilgangen på arbeidskraft begrenset produksjonen, slik det framgår av figur 4.4. Denne situasjonen kan raskt komme til å endre seg som følge av arbeidstidsforkortelsen som trer i kraft 1. januar 1987; det avhenger bl.a. av i hvilken grad bedriftene allerede i løpet av høsten har forskuttet behovet for ny arbeidskraft. Det at industrisysselsettingen det

Figur 4.4. **Sysselsatte i bedrifter hvor produksjon er begrenset av mangel på arbeidskraft.** Prosent av total sysselsetting i sektoren.

siste året har økt nesten like sterkt som produksjonen kan være et tegn på at det i noen grad har skjedd.

Arbeidstidsforkortelsen, som berører en rekke næringer i tillegg til industrien, vil isolert sett føre til behov for flere sysselsatte. Det er derfor ikke noen grunn til å vente øk-

ning i arbeidsledigheten i første halvår 1987; snarere kan produksjonsveksten komme til å bli hemmet av mangel på arbeidskraft. Svakere utvikling i innenlandsk etterspørsel vil imidlertid gradvis svekke etterspørselen etter arbeidskraft.

NOU

Norges offentlige utredninger 1986 og 1987

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Sikkerhet i fiskeflåten. NOU 1986: 10.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Konkurransen på finansmarkedet. NOU 1986: 5.
Beskatning av utlendinger som investerer i norsk skipsfartsvirksomhet.
NOU 1986: 9.

Fiskeridepartementet:

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 3
Datateknikk og samfunnets sårbarhet. NOU 1986: 12.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 14.
Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 6.

Forsvarsdepartementet:

Industridepartementet:

Norsk romvirksomhet. NOU 1986: 1.

Justis- og politidepartementet:

Innstilling til ny ekteskapslov del 1. NOU 1986: 2.
Ukontrollert utblåsing på boreplattformen West Vanguard 6. oktober
1985. NOU 1986: 16.
Opphavsrett og edb. NOU 1986: 18.
Vassdalen. NOU 1986: 20.
Standardisert erstatning til barn. NOU 1987: 4.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Dokumentasjon, vern, videreføring og atterreisning av gamle handverk.
NOU 1986: 15.
Livslang læring. NOU 1986: 23.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Forslag til endringer i kommuneinndelingen for byområdene Horten,
Tønsberg og Larvik i Vestfold fylke. NOU 1986: 7
Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon.
NOU 1987: 3.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Landbruksdepartementet:

Videregående opplæring i landbruksfag og naturbruk. NOU 1986: 17.

Miljøverndepartementet:

Ny landsplan for nasjonalparker. NOU 1986: 13.
Ytre Oslofjord. NOU 1986: 21.
Tiltak mot kjernekraftulykker. NOU 1986: 24.
Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk. NOU 1987: 2.

Olje- og energidepartementet:

Erstatning til fiskerne for ulemper ved petroleumsvirksomheten.
NOU 1986: 6.

Samferdselsdepartementet:

Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner. NOU 1987: 5.

Sosialdepartementet:

Samordning i helse- og sosialtjenesten. NOU 1986: 4.
Flyktningers tilpasning til det norske samfunn. NOU 1986: 8.
Folketrygdens forhold til helsetjenestene og andre ordninger.
NOU 1986: 11.
Informasjonskriser. NOU 1986: 19.
Oppfølging av langtidssykmeldte. NOU 1986: 22.
Folketrygdens finansiering av tannhelsearbeid. NOU 1986: 25.
Tsjernobyl-ulykken. NOU 1987: 1.

Utenriksdepartementet:

